

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

હમીદ જોહરન (મૃતક) અને અન્ય

વિ.

અબ્દુલ સલામ (મૃતક) કાનૂની પ્રતિનિધિ મારફત અને અન્ય

ઓગસ્ટ ૧૩, ૨૦૦૧

[એ.પી. મિશ્રા અને ઉમેશ સી. બેનર્જી, ન્યાયમૂર્તિઓ]

લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩-કલમ ૧૩૬-વહેંચણીનો દાવો-ડિકી-અમલવારી માટે બાર વર્ષની સમય મર્યાદા-તેનો પ્રારંભ-શું સમય મર્યાદાની ગણતરી માટે સ્ટેમ્પ કાગળ પૂરા પાડવામાં લાગેલો સમય બાદ કરી શકાય-ઠરાવાયું કે, સમય મર્યાદા તે તારીખથી શરૂ થાય છે જ્યારે અંતિમ ડિકી અમલમાં મુકવા યોગ્ય બને છે અને તે તારીખથી નહીં જ્યારે તે અમલવારી

લાયક બને-સ્ટેમ્પ કાગળ પૂરા પાડવું એ સંપૂર્ણપણે ડિકીધારકના ક્ષેત્ર અને નિયંત્રણની અંદરનો કાર્ય હતો અને તેમાં થયેલો કોઈપણ વિલંબ સમય મર્યાદાના પ્રવાહને અટકાવી શકતો નથી-સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૯૯, કલમ ૩૫ અને ૨(૧૫)-વિધિઓના અર્થઘટન.

કાનૂની સૂત્રો:

‘વિજિલાન્ટિબસ નોન ડોમિએન્ટિબસ જુરા સબવેનિયુંટ’-ની લાગુ પડતું હોવાની ક્ષમતા

વહેંચણીના દાવામાં વહેંચણી માટે પ્રાથમિક હુકમનામું ૮.૬.૧૯૬૯ના રોજ પસાર કરવામાં આવ્યું હતું અને તેના અનુસંધાને અંતિમ હુકમનામું ૨૦.૧૧.૧૯૭૦ના રોજ પસાર કરવામાં આવ્યું હતું. હુકમનામાધારકે કોઈપણ સ્ટેમ્પ પેપર રજૂ કર્યું નહોતું અને તેથી હુકમનામું તૈયાર અથવા અંતિમીકૃત કરવામાં આવ્યું નહોતું. અનુપરાંત, મૂળ હુકમનામાધારકનું અવસાન થયું અને તેના કાયદેસર પ્રતિનિધિઓને પક્ષકાર તરીકે જોડવામાં આવ્યા. હુકમનામાધારકના કાયદેસર પ્રતિનિધિઓએ ૨૧.૫.૧૯૮૪ના રોજ ૨૬.૩.૧૯૮૪ તારીખવાળા લખાયેલા સ્ટેમ્પ પેપર સાથે અમલ અરજી દાખલ કરી. નીચલી અદાલતે અમલ અરજીને એ માનીને ફગાવી દીધી કે તે બાર વર્ષની મુદત બાદ દાખલ કરવામાં આવી હોવાથી તે સમયમર્યાદાથી

અવરોધિત હતી. પુનર્વિચાર અરજીમાં, વડી અદાલતે હાઈકોર્ટે નીચલી અદાલતને સમયમર્યાદાના પ્રશ્ન પર નવેસરથી વિચાર કરવા નિર્દેશ આપ્યો. પરત મોકલ્યા બાદ, નીચલી અદાલતે ઠરાવ્યું કે અમલ અરજી સમયમર્યાદાથી અવરોધિત નહોતી. તેથી અસંતોષ પામી, સામાવાળાના કાયદેસર પ્રતિનિધિઓએ વડી અદાલત સમક્ષ પુનર્વિચાર અરજી દાખલ કરી, જે મંજૂર કરવામાં આવી અને અમલ અરજી ફગાવી દેવામાં આવી. તેથી હુકમનામાધારકના કાયદેસર પ્રતિનિધિઓ દ્વારા હાલની અપીલ કરવામાં આવી છે.

અપીલકર્તાની તરફથી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ભાગબટાવાના હુકમનામા અંગે મર્યાદાનો સમયગાળો જરૂરી સ્ટેમ્પ પેપર પર તે લખાઈ પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી શરૂ થઈ શકતો નથી, કારણ કે સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ ની કલમો ૩૫ અને ૨(૧૫) અનુસાર એવો હુકમનામો યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરાયેલો ન હોય ત્યાં સુધી પુરાવામાં અમલપાત્ર નહોતો.

અપીલો ફગાવીને, અદાલતે

ઠેરવવામાં આવેલ: ૧.૧. વિભાજનના ડિક્રીના અમલ માટે લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ની કલમ ૧૩૬ હેઠળ નિર્ધારિત ૧૨ વર્ષની સમય મર્યાદા અંતિમ ડિક્રી અથવા હુકમ અમલયોગ્ય બને તે તારીખથી શરૂ થાય છે, અને

ડિકી અમલમાં મૂકી શકાય તેવી બને તે તારીખથી નહીં. (૪૭૬-ડી; ૪૭૮-ડી)

૧.૨. લિમિટેશન એક્ટની કલમ ૧૩૬, ફરજિયાત પ્રતિબંધાજામનાઈહુકમ આપતી ડિકી સિવાયની ડિકી અથવા કોઈપણ દીવાની અદાલતના હુકમના અમલ માટે ૧૨ વર્ષનો સમયગાળો નિર્ધારિત કરે છે. કલમ ૧૩૬ માં વિધાનમંડળે જે ભાષાનો ઉપયોગ કર્યો છે, તેનો યોગ્ય દૃષ્ટિકોણથી, અર્થાત્ ‘જ્યારે ડિકી અથવા હુકમ અમલપાત્ર બને’ એવો અર્થ વાંચવામાં આવે, તો તેનો હેતુ અગાઉના અધિનિયમમાં વપરાયેલ ‘ડિકી અથવા હુકમની તારીખ’ શબ્દપ્રયોગને કારણે ઉદ્ભવેલી કોઈપણ ગૂંચવણ દૂર કરવાનો જ હતો. વિધાનમંડળનો આશય તેમાં વપરાયેલી ભાષાથી સ્પષ્ટપણે પ્રગટ થાય છે, એટલે કે, ડિકી અથવા હુકમની તારીખથી ૧૨ વર્ષનો સમયગાળો મંજૂર કરવાનો. કલમ ૧૩૬ માટે સંબંધિત બાબત એ છે કે ડિકી ક્યારે અમલપાત્ર બની, ડિકી ક્યારે અમલયોગ્ય બની તે નહિ. ડિકીના અમલીકરણ સંબંધે લિમિટેશન એક્ટની આવશ્યકતા એ તારીખ છે, જ્યારે ડિકી અમલપાત્ર બને અથવા અમલમાં મૂકી શકાય તેવી બને — જે કરવાનું છે તે વિધાનમંડળના આશયનું મૂલવણ કરવું; અને જો તે આશય અન્યથા સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ જણાય, તો વપરાયેલા શબ્દોના શાબ્દિક અર્થ સિવાય બીજો અર્થ આપવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. વર્તમાન કેસમાં હાલના કેસમાં, અંતિમ ડિકી ૨૦.૧૧.૧૯૭૦ના રોજ પસાર કરવામાં આવી હતી અને અમલ

અરજી ર૧.૫.૧૯૮૪ના રોજ ર૬.૩.૧૯૮૪ તારીખના એન્ગ્રોસ્ડ સ્ટેમ્પ પેપર સાથે દાખલ કરવામાં આવી હતી, જે સ્પષ્ટપણે મર્યાદાના સમયગાળાથી પર હતી.

(૪૭૪-૮; ૪૭૬-એચ; ૪૭૭-એ, સી;
૪૭૮-ડી, એફ, બી)

બિસ્વપતિ દે વિ. કેનિસિંગ્ટન સ્ટોર્સ અને અન્ય, એ.આઈ.આર.
(૧૯૭૨) કલકત્તા ૧૭૨ તથા સુભાષ ગણપૈરાવ બુટી વિ. મરોટી કૃષ્ણાજી
દોરીકર, એ.આઈ.આર. (૧૯૭૫) બોમ્બે ૨૪૪, મંજૂર કરવામાં આવ્યા.

૨. સ્ટેમ્પ પેપર પૂરું પાડવું એ સંપૂર્ણપણે અપીલકર્તાના ક્ષેત્ર અને નિયંત્રણની અંદરની ક્રિયા હતી અને તે પૂરું પાડવાના મામલે થયેલ કોઈપણ વિલંબને મર્યાદાની અવધિનું ચાલવું બંધ કરતું હોવાનું ક્યારેય કહી શકાય નહીં — કોઈપણ વ્યક્તિ પોતાનાં જ દોષનો લાભ લઈ શકતી નથી. વિધાનમંડળ કોઈ વ્યક્તિગત મનમાની અથવા ચંચળ ઈચ્છાનો આધીન બની શકે નહીં. જે હોય તે હો, હુકમનામું તૈયાર કરવા માટે લેખિત સ્ટેમ્પ પેપર પૂરું પાડવાનું કાર્ય વધુમાં વધુ એક મંત્રાલયી કાર્ય તરીકે જ ગણાવી શકાય, જે કોઈપણ રીતે વિધાનાત્મક હુકમને સ્થગિત કરી શકે તેમ નથી. મર્યાદાની અવધિનું સ્થગન ત્યારે જ થઈ શકે જ્યારે હુકમનામું શરતી હોય, તે અર્થમાં કે કેટલીક બાહ્ય ઘટનાઓ બનવી આવશ્યક હોય અને માત્ર તેમની પૂર્તિ થયા

પછી જ હુકમનામું અમલમાં મૂકી શકાય. હાલના કેસમાં, હુકમનામા સાથે કોઈ શરતો જોડાયેલ નથી અને તે પક્ષકારોના હિસ્સાઓ અંતિમ રીતે જાહેર કરીને પસાર કરવામાં આવ્યું છે, તેથી મર્યાદાની અવધિના સ્થગનની કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી. (૪૭૮-ઈ, એફ, જી; ૪૮૮-એફ-જી)

ચસવંત દેવરાવ દેશમુખ વિ. વાલચંદ રામચંદ કોઠારી, (૧૯૫૦)
એસસીઆર ૮૫૨, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૩.૧. બાર વર્ષની અવધિનો નિર્ધારણ સંપૂર્ણપણે તેનાથી અસંબંધિત એવા કાયદાકીય પ્રણયન દ્વારા કોઈ રીતે લુપ્ત કરી શકાતો નથી. અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ માન્ય કરાયેલ વિધાનમંડળીય આજ્ઞાને, જો તે જ કાયદો તે માટે જોગવાઈ કરતો ન હોય, તો અમલવિહોણી રાખી શકાતી નથી. આ પણ નોંધવા યોગ્ય છે કે અંતિમ હુકમનામું પસાર થતાની સાથે જ હકો નિશ્ચિત અને સ્ફટિકિત થઈ જાય છે, અને તે પછી જ તેની અમલક્ષમતા પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, અન્યથા નહીં. સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ ની કલમ ૩૫ મુજબ બિન-સ્ટેમ્પિત અથવા અપર્યાપ્ત સ્ટેમ્પ ધરાવતા દસ્તાવેજને પુરાવામાં સ્વીકારવા અથવા તેના પર કાર્યવાહી કરવા બાબતે પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો છે, પરંતુ તેનો એવો અર્થ થતો નથી કે નિર્ધારિત અવધિ ત્યાં સુધી સ્થગિત રહેશે જ્યાં સુધી સ્ટેમ્પ કાગળ પૂરું પાડવામાં ન આવે અને તેના પર વહેંચણીનું હુકમનામું દોરવામાં આવી ત્યારબાદ ન્યાયાધીશ દ્વારા હસ્તાક્ષર કરવામાં ન આવે. લિમિટેશન એક્ટને સમાવવામાં વિધાનમંડળનો જે આશય છે તેને યોગ્ય

મહત્વ આપવું આવશ્યક છે. અદાલતી હુકમ દ્વારા કરવામાં આવેલા અર્થઘટનનું પરિણામ વિસંગતતા બની શકે નહીં અને જ્યાં આવી વિસંગતતાની શક્યતા પાછા હોય, ત્યાં તેને પ્રોત્સાહન આપવાને બદલે તેનો પ્રતિષેધ કરવો એ ન્યાયિક સત્તાનો સીધો ઉપયોગ ગણાય. ભારતીય સ્ટેમ્પ અધિનિયમનો સમગ્ર આશય અમુક બાકી રકમ ઉપલબ્ધ કરાવવાનો અને આવક વસૂલ કરવાનો છે, પરંતુ તેનો અર્થ એવો નથી કે સંપૂર્ણપણે ભિન્ન ક્ષેત્રમાં કાર્યરત અન્ય કાયદા પર તેની અસર અગ્રતા પામે. (૪૯૦-૮, સી, એફ, જી; ૪૯૧-એ, બી)

ડબલ્યુ.બી. આવશ્યક ચીજવસ્તુઓ પુરવઠા નિગમ વિ. સ્વદેશ એટ્રો ફાર્મિંગ એન્ડ સ્ટોરેજ પ્રા. લિ. અને અન્ય;.. (૧૯૯૯૧ ૮ એસ.સી.સી. ૩૧૫), પર આધાર રાખવામાં આવ્યું.

શંકર બળવંત લોખંડે (મૃત) તેમના કાનૂની પ્રતિનિધિઓ દ્વારા વિ. ચંદ્રકાંત શંકર લોખંડે અને અન્ય; (૧૯૯૫) ૩ એસસીસી ૪૧૩, ભિન્ન ગણાવવામાં આવ્યો.

કિસબોરી મહલ પાલ વિ. પ્રોવાશ ચંદ્ર મોન્ડલ અને અન્ય. એ.આઈ.આર. (૧૯૨૪) કલકત્તા ૩૫૧, મંજૂર કરવામાં આવ્યું.

મ્યુનિસિપલ કમિટી, અમૃતસર વિ. હજારા સિંહ, ૧૧૯૭૫૧૧ એસસીસી ૭૯૪; મિસ. અમરનાથ ઓમ પ્રકાશ અને અન્ય વિ. પંજાબ રાજ્ય અને

અન્ય, (૧૯૮૫૧૧ એસસીસી ૩૪૫; મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન ઓફ દિલ્હી વિ. ગુરનામ કૌર, ૧૧૯૮૯૧ ૧ એસસીસી ૧૦૧ અને ડૉ. વિજય લક્ષ્મી સાધો વિ. જગદીશ, ૧૨૦૦૧૧-૨ એસઈસી ૨૪૭, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

મેનબી વિ. બિવકે ૩ કે. એન્ડ જે. ૩૪૨ ના પૃષ્ઠ ૩૫૨ પર અને રાખિત વિ. કાર્ટી, એલ.આર., (૧૯૯૦) ક્યુ.બી. ૩૧૫, નો સંદર્ભ લેવાયો.

૩. ૨ વિધાનમંડળે જ્યારે લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ માં આ જોગવાઈનો સમાવેશ કર્યો, ત્યારે એવો અનુમાન કરવાનું થાય છે કે કાયદાઓના અર્થઘટનનો સુવર્ણ સિદ્ધાંત ધ્યાનમાં રાખીને, કલમ ૧૩૬ હેઠળની જોગવાઈઓ સામેલ કરતી વખતે તેના મનમાં પ્રચલિત ભારતીય સ્ટામ્પ અધિનિયમ હતો. કોઈ અનુવર્તી અધિનિયમનો, જો બંનેમાં કોઈ વિરોધાભાસ હોય, અને તે વિષયમાં અન્યથા વિધાનક્ષમતા પણ અસ્તિત્વમાં હોય, તો તે અગાઉના અધિનિયમને રદબાતલ કરવાની અસર સ્વાભાવિક રીતે પેદા કરે છે. હુકમનામાની અમલપાત્રતા કલમ ૩૫ નો વિષય બની શકતી નથી, તેમજ મર્યાદાનો સમયગાળો સ્થગિત થયો છે એવું પણ કહી શકાય નહિ. આ કલમનું શીર્ષક, અર્થાત્, "યોગ્ય રીતે સ્ટામ્પ ન થયેલ દસ્તાવેજ પુરાવામાં ગ્રાહ્ય નથી વગેરે." પોતે જ તેના લાગુપડતા ક્ષેત્રને દર્શાવે છે : તેનો મર્યાદાના સમયગાળાની શરૂઆત સાથે કોઈ સંબંધ નથી. 'અમલપાત્રતા' અને 'પ્રવર્તનીયતા' કાનૂની પરિભાષામાં બે અલગ અલગ

સંકલ્પનાઓ છે અને તેમના નિશ્ચિત ભિન્ન અર્થછાયા છે. તેમને પર્યાયવાચી ગણાવી શકાતાં નથી; તેમજ બંનેને એકસરખો અર્થ પણ આપી શકાતો નથી. મહત્વપૂર્ણ વાત એ છે કે અંતિમ વહેંચણી હુકમનામું જ્યારે પણ તૈયાર કરવામાં આવે, ત્યારે તે ઉપર તે હુકમનામું અદાલતે ઉચ્ચાર્યું હોય તે તારીખ જ દર્શાવાય છે, સ્ટામ્પ કાગળ પર લખાઈને ન્યાયાધીશે હસ્તાક્ષર કર્યા હોય તે તારીખ નહિ. હુકમનામું કદાચ પુરાવામાં સ્વીકારવામાં ન આવે અથવા તેના પર કાર્યવાહી પણ ન થઈ શકે, પરંતુ મર્યાદાનો સમયગાળો વિવાદકર્તાની ઈચ્છા અને કૃપા પર સ્થગિત રહે છે એવું કહી શકાય નહિ. મર્યાદાનો પ્રારંભ અધિનિયમમાં નિર્ધારિત વૈધાનિક જોગવાઈઓના કારણે થાય છે. સમયનો પ્રવાહ કોઈ વ્યક્તિના કહ્યાથી અટકતો નથી, જો સુધી કે નિશ્ચિતપણે તે માટે શરતી સ્વરૂપનું વૈધાનિક મંજૂરી આધારરૂપ ન હોય. તેથી, સ્ટામ્પ અધિનિયમની કલમ ૩૫ ને કલમ ૨(૧૫) સાથે વાંચીએ તો તે લિમિટેશન એક્ટને અતિક્રમિત કરશે, એવી દલીલ સ્વીકારી શકાય નહિ [૪૯૧-ડી-એચ; ૪૯૨-એ]

ભોલાનાથ કર્મકાર અને અન્ય વિ. મદનમોહન કર્મકાર, એ.આઈ.આર. (૧૯૮૮) કલકત્તા ૧, પ્રતિકૂળ ઠરાવવામાં આવ્યો.

દિવાની અપીલી અધિકારક્ષેત્ર: દિવાની અપીલ ક્રમાંકસિવિલ અપીલ નં. ૯૮૭૬ સન ૧૯૯૫.

મદ્રાસ વડી અદાલત દ્વારા સી.આર.પી. ક્રમાંક ૧૮૯૭ ઓફ ૧૯૮૯ માં
તા. ૨૫.૧૧.૧૯૯૪ ના રોજ આપવામાં આવેલ ચુકાદા અને હુકમમાંથી.

કે.કે. મણિ, કે.વી. વિશ્વનાથન, કે.વી. વેંકટરામન, અતુલ કે.આર.
સિંહા, કુન્વર અજિત મોહન, સુશ્રી વિજયલક્ષ્મી મેનન અને એસ. મુરલીધર
હાજર પક્ષકારો માટે.

અદાલતનો ચુકાદો નીચે મુજબ પ્રદાન કરવામાં આવ્યો હતો દ્વારા

ઉમેશ ચંદ્ર બેનર્જી, ન્યાયમૂર્તિ.

૧. હુકમનામાના અમલીકરણના મામલે મર્યાદાની દલીલ ઉપલબ્ધ છે કે નહીં, તે
આ અપીલમાં મુખ્ય પ્રશ્ન રહ્યો છે. ‘અમલીકરણ’ શબ્દ લેટિન ‘એક્સ સેકવે’
માંથી ઉતરી આવેલો છે, જેનો અર્થ થાય છે, અંત સુધી અનુસરવું, અથવા નિર્વહ
કરવું, અને તે ફ્રેન્ચ ‘એક્સિક્યુટર’ ના સમકક્ષ છે; તેથી, જ્યારે આ ત્રણેય
શબ્દો તેમના યોગ્ય અર્થમાં વપરાય છે, ત્યારે તેઓ કોઈ કાર્ય અથવા વર્તનની
પ્રક્રિયાને તેની પૂર્ણતા સુધી લઈ જવાનો અર્થ દર્શાવે છે (જુઓ, ખંડ ૩૩ —
કોર્પસ જ્યુરિસ સેકન્ડમ).

૨. લોર્ડ ડેન્નિંગે રે ઓવરસીઝ એપિએશન એન્જિનિયરિંગ (જી.બી.) લિ.,
એલ.આર. ૧૯૬૩ : સી.એચ. ૨૪ માં ‘એક્ઝિક્યુશન’ શબ્દને અદાલતના

ચુકાદાને અમલમાં મૂકવાની અથવા તેને અસરકારક બનાવવાની પ્રક્રિયા તરીકે અર્થ આપ્યો છે અને એમ જણાવ્યું છે :

"અમલવારી" શબ્દની વ્યાખ્યા અધિનિયમમાં આપવામાં આવેલી નથી. નિશ્ચિતરૂપે, તે વકીલોને પરિચિત એવો શબ્દ છે. "અમલવારી" નો સરળ અર્થ અદાલતના ચુકાદાનો અમલ કરાવવાની અથવા તેને અસરકારક બનાવવાની પ્રક્રિયા એવો થાય છે; અને જ્યારે ચુકાદાધારકને ચુકાદા દ્વારા તેને અપાયેલ રકમ અથવા અન્ય વસ્તુ મળી જાય ત્યારે તે પ્રક્રિયા પૂર્ણ થાય છે. આ જ તેનો અર્થ છે તે બાબત તે મૂલ્યવાન પ્રાચીન ગ્રંથ રાસ્ટિલ ટર્મ્સ કે લા લેમાં થયેલા ઉલ્લેખ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે, જેમાં આ રીતે જણાવાયું છે: "અમલવારી એ એવી સ્થિતિ છે કે જેમાં કોઈ દાવામાં ચુકાદો આપવામાં આવે કે વાદીને" પરિસ્થિતિ મુજબ જમીન, દેવું અથવા હર્જનું વળતર "વસૂલ કરવાનું રહેશે; અને જ્યારે તેને કબજામાં મુકવા માટે, અથવા કોઈ અન્ય" એવું કાર્ય કરવા માટે કોઈ "રિટ આપવામાં આવે કે જેના દ્વારા વાદીને તેના દેવા" "અથવા હર્જાનાના વળતરની વધુ સારી રીતે સંતોષપ્રાપ્તિ થાય, ત્યારે તેને અમલવારીની રિટ કહેવાય; અને જ્યારે તેને જમીનનો કબજો મળી જાય, અથવા દેવું અથવા હર્જનું વળતર ચૂકવાઈ જાય, અથવા" "સામાવાળાના શરીરને કેદખાનામાં મોકલવાનો હુકમ આપવામાં આવે, ત્યારે તેણે" "અમલવારી" પ્રાપ્ત કરી હોય છે." અને એ જ અર્થ બ્લેકમેન વિ. ફાયશ (૧૮૯૨) ૩ સીએચ ૨૦૯, ૨૧૭ (સીએ) માં પણ જોવા મળે છે, જ્યાં કેકેવિચ, જે., ન્યાયમૂર્તિ એ કહ્યું હતું કે અમલવારીનો અર્થ

ચુકાદાધારકના અધિકારના અમલ માટેની "કાયદાની પ્રક્રિયા" અને "તે અધિકારને અસરકારક બનાવવા માટેની પ્રક્રિયા" એવો થાય છે. જ્યાં અમલવારી કોમન લૉની રિટ, જેમ કે ફિયરી ફેશિયસ અથવા એલિજિટ, દ્વારા કરવામાં આવતી હતી, ત્યાં તે કાનૂની અમલવારી ગણાતી હતી; અને જ્યાં તે સમતા આધારિત ઉપાય, જેમ કે રિસીવર નીમવાની કાર્યવાહી, દ્વારા કરવામાં આવતી હતી, ત્યાં તે સમતાધીન અમલવારી ગણાતી હતી. પરંતુ બંને સ્થિતિમાં તે "અમલવારી" જ હતી, કારણ કે તે અદાલતના ચુકાદાનો અમલ કરાવવાની અથવા તેને અસરકારક બનાવવાની પ્રક્રિયા હતી.

૩. મામલાના તથ્યાત્મક પાસાં તરફ વળતાં પહેલાં, સમયાંતરે કાયદાપુસ્તકમાં સમાવાયેલ અને લિમિટેશન એક્ટ હેઠળ નિર્ધારિત વિવિધ મર્યાદાકાળનો સંક્ષિપ્ત પુનરાવર્તન કરવો અનુકૂળ રહેશે. હકીકતમાં, ભારતમાં મર્યાદા કાયદો પ્રથમ વખત ૧૮૫૯માં રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો અને ૧૮૭૧માં તેની સુધારણા કરવામાં આવી હતી. ૧૮૭૭માં પણ તેમાં સુધારો થયો અને ત્યારબાદ જ ૧૯૦૮નો લિમિટેશન એક્ટ અધિનિયમિત કરવામાં આવ્યો, જે હાલના ૧૯૬૩ના અધિનિયમ દ્વારા તેના સ્થાને આવ્યાં સુધી અડધી સદીથી વધુ સમય સુધી અમલમાં રહ્યો.

૪. હાલમાં, લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ની કલમ ૧૩૬, ફરજિયાત પ્રતિબંધાજ્ઞામનાઈહુકમ આપતી ડિકી સિવાયની ડિકી અથવા કોઈપણ નાગરિક અદાલતના હુકમના અમલ માટે બાર વર્ષની અવધિ નિર્ધારિત કરે છે. બાર વર્ષની

આ અવધિ કયા સમયથી શરૂ થવી જોઈએ તે બાબતે, કાયદાએ સ્પષ્ટપણે આ નોંધ્યું છે કે જ્યારે ડિકી અથવા હુકમ અમલમાં મૂકી શકાય તેવો બને, ત્યારે તેની તારીખથી આ અવધિ શરૂ થશે. વર્તમાન હેતુ માટે, ઉપર જે નોંધવામાં આવ્યું છે તે સિવાય, કાયદામાં કલ્પાયેલ અન્ય પરિસ્થિતિઓમાં જવાની અમને જરૂર નથી. સંક્ષેપમાં કહીએ તો, તેથી એવું જણાય છે કે ડિકીના અમલના વિષયમાં બાર વર્ષની નિશ્ચિત અવધિ એ જ વિધાનમંડળની પસંદગી રહી છે. નોંધનીય છે કે ૧૯૦૮ના અધિનિયમમાં તેના અનુરૂપ ઉપબંધો કલમ ૧૮૨ અને ૧૮૩માં હતા અને ૧૮૭૧ તથા ૧૮૭૭ના કાયદાઓમાં તેના અનુરૂપ ઉપબંધો અનુક્રમે કલમ ૧૬૭, ૧૬૮, ૧૬૯ અને ૧૭૯, ૧૮૦માં સમાવાયેલા હતા. ખાસ નોંધપાત્ર રીતે, ૧૯૦૮ના લિમિટેશન એક્ટની કલમ ૧૮૨એ ડિકીના અમલ માટે ત્રણ વર્ષની અવધિ નિર્ધારિત કરી હતી. સ્પષ્ટ કરવામાં આવે કે ૧૯૦૮ના અધિનિયમનો ઉદ્દેશ અહીં માત્ર શૈક્ષણિક દૃષ્ટિએ જ છે, તેથી ઉપર નોંધવામાં આવ્યું છે તે સિવાય કલમ ૧૮૨ સંબંધિત વિગતો નોંધવાથી અમે સ્વયંને વિરત રાખીએ છીએ. તેમ છતાં, આ પરિપ્રેક્ષ્યમાં, મર્યાદાના પ્રશ્ન અને કલમ ૧૩૬ના સાચા આશય અંગે ૧૯૬૩ના અધિનિયમ પર કાનૂન આયોગનો અહેવાલ કેટલીક મહત્તા ધારણ કરે છે. વધુ વિસ્તૃત ચર્ચા કરતાં પહેલાં, નીચે મુજબનો કાનૂન આયોગનો અહેવાલ નોંધવો અનુકૂળ રહેશે :

૧૭૦. કલમ ૧૮૨ દાવાદાવીનું અત્યંત ફળદાયી સ્ત્રોત રહી છે અને તે અપ્રામાણિક હુકમનામાધારક તેમજ અપ્રામાણિક ચુકાદા-દેવાદાર બંનેના હાથે

એક હથિયાર છે. તેના પરિણામે અસંખ્ય નિર્ણયો પ્રગટ થયા છે. રુસ્તમજીના લિમિટેશન એક્ટ (પમી આવૃત્તિ) માં આ કલમ વિષેની ટિપ્પણી જ લગભગ ૨૦૦ પૃષ્ઠોને આવરી લે છે. અમારા મતે કોઈપણ દીવાની અદાલતના હુકમનામા અથવા હુકમના અમલીકરણ માટે મર્યાદાનો મહત્તમ ગાળો તે તારીખથી ૧૨ વર્ષનો હોવો જોઈએ જ્યારે હુકમનામું અથવા હુકમ અમલયોગ્ય બન્યો હોય (જે સામાન્ય રીતે હુકમનામાની તારીખ હોય છે) અથવા જ્યાં હુકમનામું અથવા અનુગામી હુકમ કોઈ નક્કી તારીખે અથવા આવર્તક અવધિઓએ કોઈ રકમની ચુકવણી કરવા અથવા કોઈ સંપત્તિની સોંપણી કરવા દિશાનિર્દેશ કરે છે, ત્યાં જે ચુકવણી અથવા સોંપણી બાબતે અરજદાર હુકમનામાનું અમલીકરણ માંગે છે તે અંગે થયેલી ચૂકની તારીખ ગણવી જોઈએ. તેથી, હુકમનામાધારકને દર ત્રણ વર્ષે અરજી કરીને હુકમનામું સજીવ રાખવા માટે બાધ્ય કરનાર જોગવાઈની કોઈ જરૂર નથી. દીવાની પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૪૮ માં પહેલેથી જ એવી જોગવાઈ અસ્તિત્વમાં છે કે ૧૨ વર્ષની અવધિ પછી હુકમનામું અમલયોગ્ય રહેતું નથી. ઇંગ્લેન્ડમાં પણ ચુકાદાના અમલીકરણ માટે નિર્ધારિત સમય ૧૨ વર્ષનો છે. હુકમનામાધારક આ અવધિ દરમિયાન પોતાનું હુકમનામું વસૂલ કરવામાં સફળ થાય છે અથવા તે નિષ્ફળ જાય છે અને તે અવધિ પછી હુકમનામાનું અમલીકરણ સક્ષમ બનાવતી કોઈ જોગવાઈ હોવી જોઈએ નહીં. તેમ છતાં, આ જોગવાઈમાં એવો અપવાદ કરવો પડશે કે અરજીની તારીખને તાત્કાલિક પૂર્વે આવેલા બાર વર્ષના ગાળામાં કોઈ સમયે ચુકાદા-દેવાદારે કપટ અથવા બળ

દ્વારા હુકમનામાના અમલીકરણને અટકાવ્યું હોય, તો અદાલત ૧૨ વર્ષની અવધિ પૂર્ણ થયા પછી રજૂ થયેલી અરજી પર હુકમનામાના અમલીકરણનો હુકમ આપી શકે. દીવાની પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૪૮ કાઢી નાખવી જોઈએ અને તેની જોગવાઈઓ આ અધિનિયમમાં સમાવી લેવી જોઈએ. કલમ ૧૮૩ કાઢી નાખવી જોઈએ....

ઉપરોક્ત ભલામણના અનુસંધાને, વર્તમાન કલમ ૧૯૦૮ના અધિનિયમની કલમો ૧૮૨ અને ૧૮૩ના સ્થાને અમલમાં મુકવામાં આવી છે, અને સિવિલ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૦૮ની કલમ ૪૮ રદ કરવામાં આવી છે."

પ. તેમછતાં, આ તબક્કે વિવાદિત મુદ્દા સંબંધિત મહત્વપૂર્ણ તથ્યોનું અવલોકન કરી શકાય.

૬. હકીકતી સ્થિતિના નોંધપાત્ર તથ્યો દર્શાવે છે કે વહેંચણી માટે પ્રારંભિક હુકમનામું ૮.૬.૧૯૬૯ના રોજ પાસ કરવામાં આવ્યું હતું અને તે અંગે અંતિમ હુકમનામું ૨૦.૧૧.૧૯૭૦ના રોજ પાસ કરવામાં આવ્યું હતું. દાવો વહેંચણીનો દાવો હોવાથી, પક્ષકારો પર અંતિમ હુકમનામું તૈયાર કરવા માટે સ્ટેમ્પ પેપર પૂરું પાડવાની ફરજ હતી અને ૨૮.૨.૧૯૭૨ના રોજ, તત્કાલીન મદ્રાસ રાજ્યના (હાલમાં ચેન્નાઈ) નાગપટ્ટિનમની જિલ્લા અદાલતે પક્ષકારોને સ્ટેમ્પ પેપર પૂરું પાડવા માટે નોટિસ જારી કરી અને ૧૭.૩.૧૯૭૨ સુધીનો સમય મંજૂર કર્યો હતો. નોંધોમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે હુકમનામાધારકે હકીકતમાં કોઈપણ સ્ટેમ્પ

પેપર પૂરું પાડ્યું નહોતું, જેના પરિણામે કોઈ હુકમનામું તૈયાર કરવામાં આવ્યું નહોતું કે અંતિમ સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું નહોતું. હકીકતી સ્થિતિમાં આગળ એ પણ નોંધાયેલ છે કે મૂળ હુકમનામાધારકનું અવસાન ૧૭.૧.૧૯૭૭ના રોજ થયું હતું અને ૨૬.૭.૧૯૮૩ના રોજ હુકમનામાધારકના કાનૂની પ્રતિનિધિઓએ પોતાને વધારાના મૂળ વાદીઓ તરીકે પક્ષકાર બનાવવા માટે અરજી દાખલ કરી હતી અને ૨૩.૨.૧૯૮૪ના રોજ તે મંજૂર કરવામાં આવી હતી અને મૂળ વાદીના કાનૂની પ્રતિનિધિઓને ૮.૩.૧૯૮૪ના રોજ પક્ષકાર બનાવવામાં આવ્યા હતા અને દાવા નોંધપોથીમાં કાનૂની વારસદારોનાં નામો સમાવેશ થયા બાદ, જિલ્લા અદાલત સમક્ષ ૨૧.૫.૧૯૮૪ના રોજ અમલવારી અરજી રજૂ કરવામાં આવી હતી.

૭. આ મુદ્દે હકીકતી નોંધ પૂર્ણ રહે તે માટે એ નોંધવું યોગ્ય છે કે આ દરમિયાન જોડાણના હુકમ વિરુદ્ધ વડી અદાલત સમક્ષ એક નાગરિક પુનર્વિચાર અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી (સી.આર.પી. નં. ૨૩૭૪ ઓફ ૧૯૮૪), પરંતુ તે છતાં, તે ૮.૧૦.૧૯૮૪ના રોજ નામંજૂર કરવામાં આવી હતી.

૮. રેકૉર્ડ દર્શાવે છે કે ૧૧.૧૨.૧૯૮૪ના રોજ અમલ અરજી આ નિષ્કર્ષ સાથે નામંજૂર કરવામાં આવી હતી કે તે બાર વર્ષથી વધુ સમય બાદ દાખલ કરવામાં આવી હોવાથી, અમલ અરજી સમયમર્યાદાથી અવરોધિત હતી. અનુસંધાને, ઉક્ત હુકમ વિરુદ્ધ પુનર્વિચાર અરજી (સી. આર. પી. નં. ૨૦૦૦ ઓફ ૧૯૮૫) દાખલ કરવામાં આવી હતી અને ૧૦.૩.૧૯૮૬ના રોજ, વડી અદાલતે હાઈકોર્ટે

મલકારક અદાલતનો હુકમ રદ કર્યો અને સમયમર્યાદાનો પ્રશ્ન નવી રીતે વિચારવામાં આવે તેવો નિર્દેશ કર્યો. રેકૉર્ડ વધુમાં દર્શાવે છે કે ૧૩.૦૭.૧૯૮૯ના રોજ, જિલ્લાની અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે અમલ અરજી સમયમર્યાદાથી અવરોધિત નથી. ૧૩.૦૭.૧૯૮૯ના જિલ્લાની અદાલતના હુકમ સામે, પ્રથમ સામાવાળાના કાનૂની વારસદારો દ્વારા ઉક્ત નિષ્કર્ષને પડકારતી પુનર્વિચાર અરજી વડી અદાલત સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવી હતી અને વડી અદાલતના વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે અત્યંત વિગતવાર અને વિસ્તૃત ચુકાદામાં નાગરિક પુનર્વિચાર અરજી મંજૂર કરી અને જિલ્લાની અદાલતનો હુકમ રદ કર્યો. પરિણામે અમલ અરજી પણ નામંજૂર થયેલી માનવામાં આવી અને તેથી આ અદાલત સમક્ષ સ્પેશ્યલ લિવ પિટિશન તથા ત્યારબાદ અદાલત દ્વારા અનુમતિ મંજૂર કરવામાં આવી.

૯. જેમ કે આ ચુકાદામાં અગાઉ નોંધવામાં આવ્યું છે, લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૧૩૬, જે શાસક કાનૂની જોગવાઈ છે, તે હુકમનામું અથવા હુકમ અમલયોગ્ય બને ત્યારે બાર વર્ષની અવધિ નિર્ધારિત કરે છે. સામાન્ય સ્વીકાર્ય અર્થમાં ‘એન્ફોર્સ’ શબ્દનો અર્થ ‘પાલન કરવા માટે બાધ્ય કરવું’ એવો થાય છે અને એવો અર્થ તેમાં સમાવિષ્ટ છે (કોનસાઈઝ ઓક્સફર્ડ ડિક્શનરી જુઓ) અને બ્લેક્સ લો ડિક્શનરીમાં ‘એન્ફોર્સ’ને ‘બળ અથવા અસર આપવી’, ‘આજ્ઞાપાલન કરવા માટે બાધ્ય કરવું’ એવો અર્થ આપવામાં આવ્યો છે, અને ‘એન્ફોર્સમેન્ટ’ની વ્યાખ્યા ‘કાયદા, હુકમપત્ર અથવા હુકમનું પાલન કરાવવા

માટે બાધ્ય કરવાની ક્રિયા અથવા પ્રક્રિયા’ એવી કરવામાં આવી છે. સામાન્ય વપરાશમાં ‘એન્ફોર્સ’નો અર્થ ‘પાલન કરવા માટે બાધ્ય કરવું’ એવો થાય છે અને એવો અર્થ તેમાં સમાવિષ્ટ છે. કોર્પસ જ્યુરિસ સેકન્ડમમાં ‘એન્ફોર્સ’ શબ્દ માટે નીચે મુજબનું ઉલ્લેખિત કરવામાં આવ્યું છે.

અમલમાં મૂકવું. સામાન્ય રીતે, અમલ કરાવવો અથવા પાલન કરાવવું; અસરકારક બનાવવું; અથવા આજ્ઞાપાલન કરાવવા માટે બાધ્ય કરવું, જેમ કે કાયદા અથવા નિયમોનો અમલ કરાવવો; નિયંત્રણમાં રાખવું; દઢતાપૂર્વક અમલ કરવો; અમલમાં મૂકવું; બળમાં લાવવું; તેમજ અધિકૃત રીતે વસૂલ કરવું અથવા મેળવવું. આ શબ્દનો ઉપયોગ અનેકવિધ રીતે થાય છે અને તેને અર્થ તથા લાગુ પડતાની અનેક છટાઓ આપવામાં આવે છે, પરંતુ તે આવશ્યક રીતે વાસ્તવિક બળપ્રયોગ અથવા દબાણ સૂચવે છે એવું નથી. પ્રક્રિયા સંદર્ભે લાગુ પડતાં, આ શબ્દ અમલ સૂચવે છે અને તેમાં ચુકાદાની વસૂલાત માટેના તમામ કાનૂની ઉપાયો, જેમાં અમલને અનુપૂરક કાર્યવાહીનો પણ સમાવેશ થાય છે, આવરી લેવાય છે.

ભૂતકાળરૂપ અથવા ભૂતકૃદંત "એન્ફોર્સ" નો મુખ્ય અર્થ "કંપેલ્ડ" જેવો જ હોવાનું કહેવાયું છે.

૧૦. કલમ ૧૩૬ માં વિધાનમંડળે જે ભાષાનો ઉપયોગ કર્યો છે, તે યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં વાંચીએ તો, અર્થાત્ : ‘જ્યારે હુકમનામું અથવા હુકમ અમલમાં મૂકી

શકાય તેવો બને’, તેનો હેતુ પૂર્વવર્તી અધિનિયમમાં વપરાયેલ ‘હુકમનામું અથવા હુકમની તારીખ’ જેવી અભિવ્યક્તિના ઉપયોગને કારણે ઊભી થઈ શકનારી ગૂંચવણ દૂર કરવાનો જ રહ્યો હોવો જોઈએ. ત્યાં વપરાયેલ ભાષા દ્વારા વિધાનમંડળનો આશય સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ થાય છે, એટલે કે હુકમનામું અથવા હુકમની તારીખથી બાર વર્ષની નિશ્ચિત અવધિ આપવાનો. આ સંદર્ભમાં બિસ્વાપતિ દેવ વિ. કેન્સિંગ્ટન સ્ટોર્સ, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૨ કલકત્તા ૧૭૨ ના કેસમાં કલકત્તા વડી અદાલતનો નિર્ણય પ્રાસંગિક બને છે, જેમાં વિધાવત એકલ ન્યાયાધીશે સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ શબ્દોમાં પોતાનું મંતવ્ય વ્યક્ત કર્યું હતું કે ત્રીજા સ્તંભમાં વપરાયેલ ભાષામાં કોઈ અસ્પષ્ટતા રહી શકે નહીં અને તેમાં વપરાયેલ શબ્દો, અર્થાત્ : ‘જ્યારે હુકમનામું અથવા હુકમ અમલમાં મૂકી શકાય તેવો બને’, તેમનો શાબ્દિક અર્થમાં જ વાંચન થવું જોઈએ. કલકત્તા વડી અદાલતના વિધાવત એકલ ન્યાયાધીશના આવા અવલોકન સાથે અમારી સહમતિ નોંધાવવી યોગ્ય ગણીએ છીએ. હુકમનામાના અમલના પ્રશ્નમાં લિમિટેશન એક્ટની આવશ્યકતા એ તારીખ છે, જેના દિવસે હુકમનામું અમલમાં મૂકી શકાય તેવું બને અથવા અમલ માટે સક્ષમ બને — જરૂરી બાબત વિધાનમંડળના આશયનું મૂલવવું છે; અને જો તે આશય અન્યથા સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ જણાતો હોય, તો વપરાયેલ શબ્દોના શાબ્દિક અર્થથી જુદો અર્થ આપવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. આ સંદર્ભમાં, સુભાષ ગણપતરાવ બુટી વિ. મારોતી કૃષ્ણાજી દોરલીકર, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૫ બોમ્બે ૨૪૪ માં બોમ્બે વડી

અદાલતની પૂર્ણ ખંડપીઠના અવલોકનો સાથે પણ અમારી સહમતિ નોંધાવવાની ઝુકાવટ છે. પૂર્ણ ખંડપીઠે પોતાના નિર્ણયમાં નોંધ્યું હતું :

"... વાસ્તવમાં પ્રયોગમાં લેવાયેલ ભાષાનું અર્થઘટન કરવું અને તેવી ભાષામાંથી વિધાનમંડળનો આશય નિર્ધારિત કરવો અદાલતનું કર્તવ્ય છે, અને કારણ કે વાસ્તવમાં પ્રયોગમાં લેવાયેલ ભાષા અંગે કોઈ અસ્પષ્ટતા નથી, તેથી કાયદા આયોગની ભલામણ હોય કે હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનમાં દર્શાવાયેલા ઉદ્દેશો અને હેતુઓ હોય, તે પૈકી કોઈને પણ સહાયરૂપ તરીકે લાવી શકાય નહીં અથવા સંસદ દ્વારા અધિનિયમિત કરવામાં આવેલી સ્પષ્ટીકરણનો સ્વાભાવિક અને વ્યાકરણસંગત અર્થ પ્રભાવિત કરવા માટે માન્ય રાખી શકાય નહીં.

૧૧. જોકે, આ તબક્કે મુદ્દાના ગુણદોષ તરફ વળતાં અને ઉપર મુજબ જે રીતે અર્થઘટન થયું છે તે મુજબ આર્ટ. ૧૩૬ ની લાગુ પડતાની વિચારણા માટે, કેટલીક સંબંધિત તારીખોનું સંક્ષિપ્ત પુનરાવર્તન અનિવાર્ય જણાય છે અને તેથી તે અહીં નીચે દર્શાવવામાં આવે છે :

તારીખ	ઘટના
૮.૦૬.૧૯૬૯	વહેંચણીના દાવામાં પસાર કરવામાં આવેલ પ્રારંભિક હુકમનામું.
૨૦.૧૧.૧૯૬૯	કમિશનના અહેવાલની સ્વીકૃતિના આધારે અંતિમ હુકમનામું પસાર

૭૦	કરવામાં આવ્યું.
૨૮.૦૨.૧૯૭૨	૧૭.૩.૧૯૭૨ ના રોજ અથવા તે પહેલાં સ્ટેમ્પ કાગળ રજૂ કરવા માટેની નોટિસ (એ નોંધપાત્ર છે કે હકીકતમાં કોઈ સ્ટેમ્પ કાગળ રજૂ કરવામાં આવ્યો નહોતો).
૧૭.૦૧.૧૯૭૭	મૂળ ડિકીધારકનું અવસાન થયું.
૮.૦૩.૧૯૮૪	કાનૂની પ્રતિનિધિઓને પક્ષકાર તરીકે જોડવામાં આવ્યા હતા.
૨૧.૦૫.૧૯૮૪	અમલવારી અરજી, જે સાથે ૨૬.૩.૧૯૮૪ના રોજ પૂરું પાડવામાં આવેલ અંકિત સ્ટેમ્પ કાગળ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.

૧૨. સંભવતઃ ચુકાદામાં તારીખોની યાદીનો ઉલ્લેખ ટાળી શકાય, પરંતુ વિચારાધીન અપીલની વિશિષ્ટ તથ્યપરિસ્થિતિને કારણે તે જ તેમાં સમાવિષ્ટ કરવામાં આવી છે.

૧૩. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, ૧૯૬૩ના અધિનિયમની કલમ ૧૩૬ નિશ્ચિત બાર વર્ષની અવધિ નિર્ધારિત કરે છે અને કલમ ૧૩૬ માટે સંબંધિત બાબત એ છે કે

ડિકી ક્યારે અમલમાં મૂકી શકાય તેવી બની, નહીં કે ડિકી ક્યારે અમલીકરણયોગ્ય બની. કલકત્તા વડી અદાલતનો બિસ્વાપતિના કેસમાં (પૂર્વોક્ત) આપેલો નિર્ણય આ પ્રશ્નનો અતિ સંક્ષિપ્ત રીતે વિચાર કરે છે અને એમ નિર્ધારિત કરે છે કે ‘અમલમાં મૂકી શકાય તેવી’ શબ્દસમૂહને તેના શાબ્દિક અર્થમાં વાંચવો જોઈએ. પ્રસંગોચિત હકીકતોમાં, કમિશનરના અહેવાલની સ્વીકૃતિ પછી અંતિમ ડિકી ૨૦.૧૧.૧૯૭૦ના રોજ પસાર કરવામાં આવી હતી, જ્યારે એ સત્ય છે કે સ્ટેમ્પ પેપર રજૂ કરવા માટેની નોટિસ ૨૮.૨.૧૯૭૨ના રોજ જારી કરવામાં આવી હતી. આપવામાં આવેલ અને આપવામાં આવેલ સમય ૧૭.૩.૧૯૭૨ સુધીનો હતો, તો પણ માત્ર એ કારણસર ડિકીની અમલક્ષમતાના પ્રશ્ને કલમ ૧૩૬ના કાર્યક્ષેત્રમાંથી આ બાબત બહાર જતી નથી. સ્ટેમ્પ પેપર રજૂ કરવું એ સંપૂર્ણપણે અપીલકર્તાના ક્ષેત્ર અને નિયંત્રણની અંદરનો કૃત્ય હતો અને તે જ બાબતમાં થયેલ કોઈપણ વિલંબને મર્યાદાની અવધિ ચાલુ થવા પર રોક લગાડે છે એમ કોઈ રીતે કહી શકાતું નથી -- કોઈ વ્યક્તિ પોતાના જ દોષનો લાભ લઈ શકતી નથી : હકીકતમાં, પ્રસંગોચિત હકીકતોમાં ૨૬.૩.૧૯૮૪ સુધી કોઈ સ્ટેમ્પ પેપર દાખલ કરવામાં આવ્યું નહોતું – તો શું તેનો અર્થ એવો થાય અને એવું સૂચવે છે કે કલમ ૧૩૬ હેઠળ નિર્ધારિત મર્યાદાની અવધિ ૨૬.૦૩.૧૯૮૪થી વધુ બાર વર્ષ માટે વિસ્તરેલી ગણાય? જો તેનો જવાબ હકારાત્મક માનવામાં આવે, તો તે સ્પષ્ટ વિસંગતિ અને કાનૂની જોગવાઈઓની ઉપહાસાસ્પદ સ્થિતિ સર્જે. વ્યક્તિની પોતાની નિષ્ફળતાના કારણે મર્યાદાની

દલીલ ભ્રાંતિપૂર્ણ ગણાય જ, યદ્યપિ ડિકી શરતી સ્વરૂપની હોય અને એવી બાહ્ય ઘટનાઓ બનવી આવશ્યક હોય કે જેઓની પૂર્તિ થયા પછી જ તે અમલમાં મૂકી શકાય તેવી બને, ત્યારે સ્થગન થઈ શકે -- સ્ટેમ્પ પેપર રજૂ કરવું સંપૂર્ણપણે ડિકીધારકના ક્ષેત્ર અને સત્તામાં હતું અને તેને તે પ્રમાણે કાર્ય કરવાથી કોઈ અટકાવતું નહોતું; તેથી એવું કહેવું અનિવાર્ય છે કે ડિકી ૨૦.૧૧.૧૯૭૦થી અને તે તારીખથી અમલમાં મૂકી શકાય તેવી હતી અને બાર વર્ષની અવધિ તેની જ તારીખથી ગણવી જોઈએ. સ્થિતિ વધુ કે ઓછી સમાન જ છે. આ અદાલતે પાંચ દાયકાં પહેલાં પણ ચેસવંત દેવરાવ દેશમુખ વિ. વાલચંદ રામચંદ કોઠારી, ૧૯૫૦ એસ.સી.આર. ૮૫૨ કેસમાં આ મુજબ જણાવ્યું છે :

"... હુકમનામું શરતી હતું એવું કહી શકાય નહીં, તે અર્થમાં કે કોઈ બાહ્ય ઘટના ઘટવાની હતી અને માત્ર તેની પૂર્ણતા થતાં જ તેનું અમલીકરણ થઈ શકે. બાકી હોવાનું નિર્ધારિત થયેલી રકમ પર અદાલતી ફીનું ચુકવણું સંપૂર્ણપણે હુકમનામાધારકના અધિકારક્ષેત્રમાં હતું અને તેને તે જ સમયે અને ત્યાં જ ચુકવવાથી અટકાવતું કંઈ નહોતું; તેવું હુકમનામું તેના પસાર થયાની જ તારીખથી અમલમાં મુકવા યોગ્ય હતું. ...

૧૪. આ નોંધવાની જરૂર નથી કે સ્ટેમ્પ લગાવેલા કાગળનું અંગીભવન નિશ્ચિતપણે હુકમનામાને અમલલાયક બનાવશે, પરંતુ તેનાથી એવો અર્થ કે અભિપ્રાય થતો નથી કે સ્ટેમ્પ લગાવેલો કાગળ રજૂ ન થાય ત્યાં સુધી

હુકમનામાની અમલક્ષમતા સ્થગિત રહેશે — આ તે મૂળભૂત સિદ્ધાંતના વિરોધમાં છે, જેના પર મર્યાદા સંબંધિત કાયદાઓ આધારિત છે. અમારી કાનૂની વ્યવસ્થાની સામાન્ય નીતિ એ જ હોઈ શકે કે કાનૂની ચુસ્તતા અપનાવવામાં આવે, અને પ્રાચીન કાળથી આ એક સાતત્યપૂર્ણ કાનૂની સિદ્ધાંત રહ્યો છે. રોમન કાયદામાં પણ પ્રિસ્કિપ્શનનો સિદ્ધાંત કાનૂની ચુસ્તતાની આવી સંકલ્પનાને નિર્ધારિત કરે છે અને તેમાં તેના સમાવવામાં આવ્યા પછીથી, આ સિદ્ધાંતને નાપસંદગી કરતાં હંમેશાં પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું છે. અદાલતો ક્યારેય આળસુ દાવેદારને સહન કરતી નથી, કારણ કે વિલંબ સમતા પર આઘાત કરે છે. લેટિન મહાવાક્ય ‘વિજિલાન ઇબસ નોન ડોર્મિયેન્ટિબસ જ્યુરે સુબવેનિયુન્ટ’ (કાયદો તેવા લોકોને સહાય કરે છે, જે સતર્ક હોય છે અને તેઓને નહીં, જે આળસુ હોય છે). હકીકતમાં, સમયગાળો પસાર થવો અધિકારના પરિત્યાગનું એક સ્વરૂપ છે. મેનબી વિ. બેવિકે (૧૮૫૭) ૩ કે એન્ડ જે ૩૪૨ ના ૩૫૨મા પાને, વુડ, વી. સી. એ જણાવ્યું હતું;

... વિધાનમંડળે આ બાબતમાં, તેમ જ અસ્તિત્વમાં રહેલા દરેક સંસ્કારી દેશમાં, નિશ્ચિત સમયમર્યાદાઓ નિર્ધારિત કરવી યોગ્ય ગણેલી છે, જેના અનુસંધાને તે સમયગાળા પછી વ્યક્તિઓ એ માનવા હકદાર બને છે કે તેઓ પોતાની મિલકતના શાંતિપૂર્ણ કબજામાં છે અને જે મિલકતોના તેઓ કબજેદાર છે તે મિલકતોનું હસ્તાંતરણ કરવા સક્ષમ છે, તેમજ દૂરના ભૂતકાળમાં થયેલા વ્યવહારો અંગેના વાદવિવાદ દ્વારા તેમની માલિકીના હકને પડકારવામાં આવશે

તેવી કોઈ આશંકા વિના, ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે પોતાની જ માલિકીના હકના સમર્થનમાં પુરાવો મેળવવો અત્યંત મુશ્કેલ બની શકે.

૧૫. તાજેતરમાં આ અદાલતે ડબલ્યુ.બી. એસેન્શયલ કોમોડિટીઝ સપ્લાય કોર્પોરેશન વિ. સ્વદેશ એગ્રો ફાર્મિંગ એન્ડ સ્ટોરેજ પ્રા. લિ. (૧૯૯૯) અને એસીસી ૩૧૫માં લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ની કલમ ૧૩૬ હેઠળની મર્યાદાનો પ્રશ્ન વિચારવાનો અવસર મળ્યો હતો અને યશવંત દેવરાવ (પૂર્વોક્ત)ના કેસમાં આપવામાં આવેલા નિર્ણયનું મૂલવણ કરતા એવું ઠરાવ્યું હતું કે લિમિટેશન એક્ટની યોજનાનુસાર, અમલવારી માટેની અરજીઓ દાવાપત્રોની જેમ લિમિટેશન એક્ટમાં નિર્ધારિત અવધિની અંદર અદાલતમાં રજૂ થવી આવશ્યક છે. આ અદાલતે આગળ નોંધ્યું હતું કે ડિકીધારકને, અપીલ કરનાર અપીલકર્તાની જેમ, ડિકીની પ્રમાણિત નકલ મેળવવામાં ગયેલા સમયના બહિષ્કારનો લાભ મળતો નથી; તો પછી ડિકી તૈયાર કરવામાં અને તેની પર સહી કરવામાં અદાલતે લીધો હોય તે સમય કપાતરૂપે ગણવાનો દાવો તો તે વધુ ઓછો કરી શકે નહીં. સંક્ષેપમાં, આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે જો સમયગણના ડિકીની તારીખથી નહીં પરંતુ તે તૈયાર થયેલી તારીખથી કરવામાં આવે, તો તે લિમિટેશન એક્ટની તેમજ નાગરિક કાર્યવાહી સંહિતાના હુકમ ૨૦ અને હુકમ ૨૧, નિંયમ ૧૧ની જોગવાઈઓનો ભ ગ સમાન ઠરે, જે સ્પષ્ટપણે અનુમત્યમાન્ય નથી.

૧૬. આ રીતે, ડબલ્યુ.બી. એસેન્શયલ કમોડિટીઝ સપ્લાય કોર્પન. (ઉપરોક્ત) માં થયેલ અવલોકનો, લિમિટેશન એક્ટની કલમ ૧૩૬ માં નિર્ધારિત મુજબ હુકમનામાની અમલવારીક્ષમતા સંબંધિત ઉપર વ્યક્ત કરાયેલા મતને સમર્થન આપે છે.

૧૭. સંયોગવશાત્, ડબલ્યુ.બી. એસેન્શયલ કોમોડિટીઝ સપ્લાય કોર્પન. (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૧૨ માં આ અદાલતે એવી ત્રણ અલગ-અલગ પરિસ્થિતિઓની યાદી દર્શાવી હતી જેમાં ડિકી તે પસાર કરવામાં આવેલી તારીખે અમલમાં મુકાય તેવી ન હોઈ શકે અને તે પરિસ્થિતિઓમાંથી છેલ્લી પરિસ્થિતિ અંગે આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું.

ત્રીજું, સ્થાવર મિલ્કતોના ભાગલાની દાવામાં પ્રાથમિક હુકમનામું પસાર થયા બાદ, જ્યારે અંતિમ હુકમનામાની કાર્યવાહીમાં અદાલત દ્વારા દાવાની મિલ્કતોમાં પક્ષકારોના હક્કો જાહેર કરતો હુકમ પસાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે અદાલત દ્વારા નિર્દિષ્ટ કરાયેલ સમયમર્યાદામાં પક્ષકારો દ્વારા પુરું પાડવામાં આવેલા બિન-ન્યાયિક સ્ટેમ્પ પેપર પર અંતિમ હુકમનામું લખાઈ ન જાય અને તેના પર ન્યાયાધીશની સહી તથા મુદ્રાંકન ન થઈ જાય ત્યાં સુધી તે અમલયોગ્ય બનતું નથી. આ સંદર્ભમાં શંકર બળવંત લોકહંડે વિ. ચંદ્રકાંત શંકર લોકહંડે (૧૯૯૫) ૩ એસ.સી.સી. ૪૧૩ માં આ અદાલતે કરેલ અવલોકનોને સમજવાના છે. આ અવલોકનો નાણાકીય હુકમનામા પર લાગુ પડતા નથી, અને તેથી અપીલકર્તા તેમાંથી કોઈ લાભ મેળવી શકતો નથી.

૧૮. ઉપર ઉલ્લેખિત ત્રીજી સ્થિતિનો આ અદાલતના શંકર બળવંત લોખંડે (મૃત) તેમના કાનૂની વારસદારો દ્વારા વિ. ચંદ્રકાંત શંકર લોખંડે (૧૯૯૫) ૩ એસ.સી.સી. ૪૧૩ ના કેસમાં આપવામાં આવેલા નિર્ણયના કારણે નોંધ લેવામાં આવી છે, જેમાં રામાસ્વામી, ન્યાયાધીશે પીઠ તરફથી બોલતાં આ નિષ્કર્ષ પર આવ્યા કે

... અંતિમ હુકમનામું પસાર થયા પછી અને તેના પર અંતિમ હુકમનામું લખવા માટે સ્ટેમ્પ કાગળોની ચુકવણી કરવા અંગે નિર્દેશ આપવામાં આવે અને તે જ જરૂરી રીતે સ્ટેમ્પ કાગળ(એસ) પર લખવામાં આવે, ત્યારે તે અમલમાં મૂકી શકાય તેવું બને છે અથવા યોગ્ય રીતે મુદ્દાંકિત દસ્તાવેજ બને છે. આમ, પૂર્વશરત એ છે કે પ્રથમ અંતિમ હુકમનામું તૈયાર કરવામાં આવે અને ત્યારબાદ આવશ્યક મૂલ્યના સ્ટેમ્પ કાગળ(એસ) પર તે લખવામાં આવે. આ બંને કૃત્યો મળીને એવું અંતિમ હુકમનામું રચે છે, જે પ્રાથમિક હુકમનામાની શરતો મુજબ પક્ષકારોના હકોને નિશ્ચિત સ્વરૂપ આપે છે. ત્યાં સુધી, જુના લિમિટેશન એક્ટની બાકાત જોગવાઈરૂપ કલમ ૧૮૨ને આકર્ષતી, ઓ.૨૦, આર.૧૮(૨) હેઠળ કલ્પાયેલી અમલયોગ્ય હુકમનામું અસ્તિત્વમાં આવતું નથી.

૧૯. એ નોંધવામાં આવે કે લોકહાંડેનો નિર્ણય (ઉપરોક્ત) વડી અદાલતના તે ચુકાદા વિરુદ્ધ આપવામાં આવ્યો હતો, જેમાં એવો નિષ્કર્ષ નોંધાયો હતો કે ભાગલાની દાવામાં અંતિમ હુકમનામું અમલમાં મૂકવા માટેની મર્યાદા અંતિમ હુકમનામું જે તારીખે પસાર થાય તે તારીખથી શરૂ થાય છે અને તે પછીની એવી

કોઈ તારીખોથી નહીં, જ્યારે પક્ષકારો અંતિમ હુકમનામું સ્ટેમ્પ પર ઉતારવા માટે બિનન્યાયિક સ્ટેમ્પ રજૂ કરે અને જ્યારે અદાલત સ્ટેમ્પ પેપરે અંતિમ હુકમનામું ઉતારી તેના પર હસ્તાક્ષર કરે — વડી અદાલતનો આ અભિપ્રાય નામંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો અને આ અદાલત અહીં ઉપર અગાઉ નોંધ્યા મુજબ વિપરીત નિષ્કર્ષે આવી હતી.

૨૦. ડબલ્યુ.બી. એસેન્શિયલ કોમોડિટીઝ સપ્લાય કોર્પોરેશનના નિર્ણયમાં (ઉપરોક્ત) એવા કેટલીક પરિસ્થિતિઓ નોંધવામાં આવે છે જેમાં હુકમનામું તે પસાર થયેલી તારીખે અમલમાં મૂકી શકાય તેમ ન પાડા હોય, તે બાબતે ખૂબ સાવચેતી દાખવવામાં આવી છે (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે). તેથી, તે સ્વરૂપતઃ કાનૂનની ઘોષણા નથી, પરંતુ કેટલીક પરિસ્થિતિઓમાં નોંધાયેલ અપવાદ છે; ભારપૂર્વક દર્શાવવામાં આવેલ ‘ન પાડા હોય’ શબ્દો વિશેષ મહત્વ ધરાવે છે. સામાન્ય સ્વીકાર મુજબ ‘મે’ શબ્દનો અર્થ અને અભિપ્રાય ‘શક્યતા’ એવો થાય છે, જે દર્શાવે છે કે તેમાં કેટલીક લવચીકતા ઉપલબ્ધ છે અને તેથી તે અંતિમ કે નિષ્કર્ષાત્મક નથી. ઉપરોક્ત ત્રીજી પરિસ્થિતિમાં કરાયેલા અવલોકનોના કારણે આ મુદ્દાનો આ પાસો સ્પષ્ટ કરવો આવશ્યક છે — એ નોંધવાની જરૂર નથી કે આ અદાલતે ઉપર અંતિમ રીતે નોંધાયેલા નિર્ણયમાં જે ત્રીજી પરિસ્થિતિનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, તે સ્પષ્ટપણે આ અદાલતના લોખંડેના કેસના ચુકાદાના કારણે છે (ઉપરોક્ત). જોકે, શંકર બી. લોખંડેના કેસની (ઉપરોક્ત) તથ્યસ્થિતિ સંપૂર્ણપણે ભિન્ન છે, કારણ કે ત્યાં કોઈ અંતિમ હુકમનામું જ નહોતું, માત્ર

પ્રાથમિક હુકમનામું હતું. અહેવાલના પૃષ્ઠ ૪૧૯ પરનો પરિછેદ ૧૦ આ પરિસ્થિતિને પૂરતી સ્પષ્ટતા સાથે દર્શાવે છે. પરિછેદ ૧૦ નીચે મુજબ છે :—

૧૦. અગાઉ જણાવ્યું મુજબ, પ્રારંભિક હુકમનામામાં જાહેર કરાયેલા હિસ્સાઓ અનુસાર મિલ્કતોનું વિભાજન કરીને પક્ષકારોના હકોનું નિર્ધારણ કરતું કોઈ અમલપાત્ર અંતિમ હુકમનામું તૈયાર કરવામાં આવ્યું નથી. પ્રારંભિક હુકમનામા દ્વારા માત્ર પક્ષકારોના હિસ્સાઓ જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા અને તે હિસ્સાઓ મુજબ આ હેતુસર નિયુક્ત કરવાના કમિશનર દ્વારા મિલ્કતોનું વિભાજન થવાનું હતું. સ્વીકાર્ય રીતે, કોઈ કમિશનરની નિયુક્તિ કરવામાં આવી નહોતી અને સર્વ સંબંધે કોઈ અંતિમ હુકમનામું પસાર કરવામાં આવ્યું નહોતું.

૨૧. બીજી એક મહત્વપૂર્ણ વિશેષતા, જે પરિસ્થિતિજન્ય તથ્યોના સંદર્ભમાં આ નિર્ણયને અનુપયોગી બનાવે છે, તે એ છે કે મુદ્દાનો વિચાર ૧૯૦૮ના અધિનિયમ (જૂના અધિનિયમ)ના દષ્ટિકોણથી કરવામાં આવ્યો હતો અને ૧૯૬૩ના લિમિટેશન એક્ટના દષ્ટિકોણથી નહોતો કરવામાં આવ્યો. કલમ ૧૩૬ની ભાષા સ્પષ્ટ, નિશ્ચિત અને અસ્પષ્ટતારહિત છે અને કલમ ૧૮૨ના અર્થઘટનના પ્રશ્નમાં અનુભવાયેલી મુશ્કેલી, “જે વિવાદપ્રવૃત્તિનું અત્યંત ફળદાયી સ્ત્રોત રહી છે,” તે જ કારણે કાયદાપુસ્તકમાં કલમ ૧૩૬નો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. આથી, કલમ ૧૩૬ના સમાવેશના પ્રશ્ને કાયદા આયોગની ભલામણ સકારાત્મક અને નિશ્ચિત ભૂમિકા ધારણ કરે છે. બાર વર્ષનો નિશ્ચિત સમયગાળો આયોગનું સ્પષ્ટ મત રહ્યું છે અને તેના પરિણામે સંહિતાની કલમ

૪૮ કલમોના મુખ્ય ભાગમાંથી કાઢી નાખવામાં આવી છે, જે સંયોગવશાત અમલવારીની કાર્યવાહી માટે પણ બાર વર્ષનો નિશ્ચિત સમયગાળો નિર્ધારિત કરતી હતી.

૨૨. આ સંદર્ભમાં, મુદ્દાની સિવિલ પ્રોસિજર કોડમાંથી વધુ એક સંદર્ભ લેવામાં આવી શકે. કલમ ૪૮ અંગે મુદ્દાની સી.પી. કોડમાં નીચે મુજબ કહેવાયું છે :

આ કલમને લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૨૮ દ્વારા રદ કરવામાં આવી છે. તેના સ્થાને નવી જોગવાઈ, અનુચ્છેદ ૧૩૬, દાખલ કરવામાં આવી છે, જે એવો નિર્ધાર કરે છે કે "કોઈપણ હુકમનામાના અમલ માટે (ફરજિયાત પ્રતિબંધાજામનાઈહુકમ આપતા હુકમનામા સિવાય) અથવા કોઈપણ નાગરિક અદાલતના હુકમના અમલ માટે બાર વર્ષની અવધિ રહેશે" જ્યાં હુકમનામું અથવા હુકમ અમલમાં લાયક બને છે અથવા જ્યાં હુકમનામું અથવા કોઈપણ અનુવર્તી હુકમ નિશ્ચિત તારીખે અથવા આવર્તિત અવધિઓએ કોઈ રકમની ચુકવણી કરવા અથવા કોઈ મિલકતની સોંપણી કરવા દિશા આપે છે, ત્યારે જે ચુકવણી અથવા સોંપણી બાબતે અમલવારી હાથ ધરવામાં આવે છે, તેમાં ચૂક થાય તે સમયે :

આ શરતે કે કાયમી પ્રતિબંધાજામનાઈહુકમ આપતા હુકમનામાના અમલીકરણ અથવા પાલન માટેની અરજી કોઈ પણ મર્યાદાકાળને આધીન રહેશે નહિ."

એસ. ૪૮ દ્વારા નિર્ધારિત બાર વર્ષની અવધિ આર્ટ. ૧૩૬ હેઠળ યથાવત્ રાખવામાં આવી છે અને હવે તે જ મર્યાદાની એકમાત્ર અવધિ છે. તેથી, મૂળ આર્ટ. ૧૮૨નું પાલન કરવા માટે ત્રણ વર્ષની અંદર અનુક્રમિક અરજીઓ કરીને અમલવારીને ચાલુ રાખવાની હવે વધુ આવશ્યકતા નથી."

૨૩. નોંધપાત્ર રીતે, લોકહાંડેના કેસમાં (ઉપરોક્ત) પરિસ્થિતિજન્ય તથ્યો પોતે જ આ અદાલતને ઉપર નોંધ્યા મુજબ એવો હુકમ પસાર કરવા પ્રેરિત કરતા હતા અને તે હુકમમાં થયેલ નોંધમાંથી પણ સ્પષ્ટ થાય છે, એટલે કે : "તેથી, અમલવારી અદાલત હુકમ ૨૦, નિયમ ૧૮(૨) હેઠળ કલ્પિત મુજબ અંતિમ હુકમનામું પસાર ન થાય ત્યાં સુધી પ્રાથમિક હુકમનામું સ્વીકારી શકતી નથી."

૨૪. મામલાને તે દૃષ્ટિકોણથી જોતા, અત્રેના અપીલકર્તાઓ તરફથી હાજર શ્રી મણીએ લોકહાંડેના કેસ (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણય પર મુકેલ આધાર સર્વથા ભ્રમિત છે એવું જ કહેવું પડે, ખાસ કરીને આ કારણે કે સ્ટેમ્પ પેપર પૂરું પાડવા અને ત્યારબાદ તેના પર અંતિમ હુકમનામું લખાવવાના પ્રશ્ન અંગે ન તો વિચારણા માટે મુદ્દો ઉપસ્થિત થયો હતો અને ન જ ચુકાદામાં સમાવિષ્ટ અવલોકનો ત્યાં સંકળાયેલા પ્રશ્ન સાથે સંબંધિત કહી શકાય. અહેવાલના અનુચ્છેદ ૧૦ માં નોંધાયેલ તથ્યાત્મક પરિસ્થિતિ, (૧૯૯૫) ૩ એસ.સી.સી. ૪૧૩, આ સ્થિતિને પૂરતી સ્પષ્ટ કરે છે કે અદાલતને હાલમાં ઉઠાવવામાં આવેલ પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવા માટે આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું નહોતું. તેથી, વિદ્વાન ન્યાયાધીશ

પ્રત્યે યથોચિત આદર રાખીને પણ, આ અવલોકનોને માત્ર ઓનિટર ડિક્ટમ તરીકે જ ગણાવી શકાય.

૨૫. આ સંદર્ભમાં અમને રાહખિત વિ. કાર્ટી, એલ.આર. (૧૯૯૦) ૨ ક્યૂબી ૩૧૫ માં રસેલ, એલ.જે. દ્વારા કરાયેલા અવલોકનો ઉલ્લેખ નોંધવાનો વધુ યોગ્ય લાગે છે, જેમાં અહેવાલના પૃષ્ઠ ૩૨૬/૩૨૭ પર આ પ્રમાણે અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે :

"મિસ ફોગિંગને હવે આ અદાલત સમક્ષ રજૂ કર્યું છે કે કેન્ટના કેસમાં આપેલો નિર્ણય ખરેખર અસાવધાનતાવશ આપેલો હતો, કારણ કે તેમનું રજૂકરણ છે કે ઓર્મરોડ, એલ. જે.ના ચુકાદામાં, જેના સાથે ડન, એલ. જે. અને સર સેબેગ શૉ સહમત હતા, ધારા ૬૭(૩)નો કોઈ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નહોતો; અને જો અપીલ અદાલતનું ધ્યાન આ ઉપકલમ તરફ દોરવામાં આવ્યું હોત અને તેના શબ્દોનો વિચાર કરવામાં આવ્યો હોત, તો નિર્ણય સ્પષ્ટપણે ભિન્ન આવ્યો હોત; અને તેથી આ અદાલતે કેન્ટના કેસનું અનુસરણ કરવું જોઈએ નહીં. ધારા ૪૪(૧)ના યોગ્ય અર્થઘટન તથા ધારા ૬૭(૩)ના પ્રભાવ વિશે મારા પોતાના મતો હું અગાઉથી જ વ્યક્ત કરી ચૂક્યો છું.

રિકાર્ડ્સ વિ./સ. રિકાર્ડ્સ (૧૯૯૦) ફેમ ૧૯૪, ૨૦૩ માં લોર્ડ ડોનાલ્ડસન ઑફ લિમિંગ્ટન એમ.આર. એ જણાવ્યું હતું:

અપીલ અદાલતના પોતાના ચુકાદાઓના સંબંધમાં સ્ટારે ડિસાઈસિસના નિયમનું મહત્વ અતિશયોક્તિ વિના પણ બહુ ઊંચું હોવાનું કહેવું યોગ્ય છે. અમે હવે ક્યારેક આઠ વિભાગોમાં બેસીએ છીએ અને આવા નિયમના અભાવે કાયદો ઝડપથી સંપૂર્ણપણે અનિશ્ચિત બની જાય. તેમ છતાં, આ નિયમ અપવાદવિહોણો નથી, ભલે તે અપવાદો અત્યંત મર્યાદિત હોય. આ અપવાદોનો વિચાર ચંગ વિ./સ. બ્રિસ્ટલ એરોપ્લેન કો. લિ. (૧૯૪૪) કેબી ૭૧૮; મોરેલ લિ. વિ./સ. વેકલિંગ (૧૯૫૫) ૨ ક્યુબી ૩૭૯ અને વધુ તાજેતરમાં વિલિયમ્સ વિ./સ. ફોસેટ (૧૯૮૬) ક્યુબી ૬૦૪ માં કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં અગાઉના બે ચુકાદાઓના સંબંધિત ઉતારા અહેવાલના પૃષ્ઠ ૬૧૫-૬૧૬ પર દર્શાવવામાં આવ્યા છે. આ ચુકાદાઓ દર્શાવે છે કે આ અદાલત પોતાના અગાઉના કોઈ એક ચુકાદાને અનુસરવાનો ઈનકાર કરવા માટે માત્ર ત્યારે જ ન્યાયસંગત ઠરે છે જ્યારે તે ચુકાદો કોઈ વિસંગત કાયદાકીય જોગવાઈ અથવા તેના પર બાધ્યકારક સત્તા અંગે અજ્ઞાનતા અથવા અવગણનામાં આપવામાં આવ્યો હોય, એટલું જ નહીં, પરંતુ દુર્લભ અને અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં, જો અદાલતને સંતોષ થાય કે તે ચુકાદામાં સ્પષ્ટ પ્રકારની ચૂક અથવા ભૂલ સમાયેલ છે, ત્યારે પણ. અગાઉના કિસ્સાઓમાં આ અદાલતના ન્યાયાધીશોએ હંમેશા આ અપવાદરૂપ શ્રેણીની વ્યાખ્યા કરવાનું ટાળ્યું છે અને લોર્ડ ગ્રીન એમ. આર. ના ચંગના કેસના પૃષ્ઠ ૭૨૯ પરના શબ્દો તથા સર રેમોડ એવર્સોડ એમ. આર. ના મોરેલના કેસના પૃષ્ઠ ૪૦૬ પરના શબ્દોનો અનુસ્વર કરવાથી વધુ તે

અભિગમથી વિખૂટા પડવાનો મારો કોઈ ઇરાદો નથી, અને હું એટલું જ કહું છું કે આવા પ્રસંગો અતિદુર્લભ હશે.

મારા ચુકાદા મુજબ, આ અપીલ મંજૂર કરવાની અસરથી વાદીને કોઈ અન્યાય થવાનો નથી, કારણ કે ભાડા અધિનિયમ, ૧૯૭૭ એ તેને અને તેના સલાહકારોને સામાવાળાને ફ્લેટ ભાડે આપતા પહેલાં ભાડાના જાહેર રજિસ્ટરનું નિરીક્ષણ કરવાની સરળ પ્રક્રિયા દ્વારા પોતાના હિતોની રક્ષા કરવા પૂરતી તક ઉપલબ્ધ કરાવી હતી. ત્યારબાદ નોંધણી માટે અથવા વાજબી ભાડા નિર્ધારિત કરવા માટે નવી અરજી કરી શકાઈ હોત, જેથી તે વાજબી ભાડું સામાવાળાની ભાડેદારી શરૂ થયાની તારીખથી વસૂલ કરી શકાય તેમ બનત.

મારી દૃષ્ટિએ, હું સંતુષ્ટ છું કે આ અદાલતે કેન્ટ વિ./એસ. મિલ્મીડ પ્રોપર્ટીઝ લિ. (૧૯૮૨) જજ પી એન્ડ સી.આર. ૩૫૩ માં ભૂલ કરી હતી અને, રિકાર્ડ્સ કેસમાં લોર્ડ ડોનાલ્ડસન ઓફ લાયમિંગ્ટન એમ. આર.ના અવલોકનોને અનુસરીને, આ અદાલત કેન્ટના કેસનું અનુસરણ કરવાની ના પાડવામાં ન્યાયસંગત છે.

૨૬. વાસ્તવમાં, આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની પીઠે મ્યુનિસિપલ કમિટી, અમૃતસર વિ. હજારા સિંહ (૧૯૭૫) ૧ એસ.સી.સી. ૭૯૪ ના કેસમાં એવું નોંધ્યું છે કે તથ્યોના આધારે કોઈપણ બે કેસો સમાન હોઈ શકતા નથી અને અદાલતના જે નિર્ણયો મૂળભૂત રીતે તથ્ય સંબંધિત પ્રશ્નો પર આધારિત હોય,

તેઓનો અન્ય કેસોના નિર્ણય માટે પૂર્વનિર્ણય તરીકે આધાર લેવાઈ શકતો નથી. વર્તમાનમાં, લોકહંડે (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણયમાં રહેલી તથ્યપરિસ્થિતિ અને અત્રે વિચારાધીન બાબત સંપૂર્ણપણે ભિન્ન છે; તેથી લોકહંડેનો નિર્ણય કોઈપણ રીતે બંધનકારક પૂર્વનિર્ણય કહી શકાય તેમ નથી. એમ/એસ. અમરનાથ ઓમ પ્રકાશ વિ. પંજાબ રાજ્ય (૧૯૮૫) ૧ એસ.સી.સી. ૩૪૫ માં, આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની પીઠે નિર્વિવાદ શબ્દોમાં આ રીતે જણાવ્યું હતું;

અમે યોગ્ય માનીએ છીએ કે, જેમ કે અમે અન્ય કેસોમાં અગાઉ પણ કહ્યું છે, અદાલતોના ચુકાદાઓને અધિનિયમોની જેમ અર્થઘટન કરવા ન જોઈએ. અધિનિયમના શબ્દો, શબ્દસમૂહો અને જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરવા માટે, ન્યાયાધીશોને ક્યારેક વિસ્તૃત ચર્ચામાં પ્રવેશવું જરૂરી બની શકે, પરંતુ આવી ચર્ચાનો હેતુ સ્પષ્ટીકરણ કરવાનો હોય છે, વ્યાખ્યા ગઢવાનો નહીં. ન્યાયાધીશો અધિનિયમોનું અર્થઘટન કરે છે; તેઓ ચુકાદાઓનું અર્થઘટન કરતા નથી. તેઓ અધિનિયમોના શબ્દોનું અર્થઘટન કરે છે; તેમના શબ્દોને અધિનિયમોના શબ્દોની જેમ અર્થઘટિત કરવા ન જોઈએ. લંડન ગ્રેવિંગ ડોક કો. લિ., વિ. હોર્ટન, ૧૯૫૧ એસી ૭૩૭, ૭૬૧ માં, લોર્ડ મેક ડમોટિ આ રીતે અવલોકન કર્યું :

અવશ્ય જ, માત્ર વિલ્સ, જે., ન્યાયમૂર્તિ ના મૂળ શબ્દોને જાણે તે સંસદના અધિનિયમનો જ ભાગ હોય તેમ માનીને અને તેના માટે યોગ્ય અર્થઘટનના નિયમો લાગુ કરીને આ બાબતનો નિવેડો આવી શકતો નથી. આથી તે અતિ

ટ ન્યાયાધીશે વાપરેલી વાસ્તવિક ભાષાને આપવાના મહાન ભારમાં કોઈ ઘટાડો કરવાનું ઉદ્દેશ્ય નથી

હોમ ઓફિસ વિ. ડોર્સેટ ચાટ કો. લિ. (૧૯૭૦) ૨ ઓલ ઈ.આર. ૨૯૪ માં લોર્ડ રીડે જણાવ્યું હતું :

લોર્ડ એટકિનનું ભાષણ (ડોનોહ્યુ વિ. સ્ટીવેન્સન, ૧૯૩૨) ઓલ ઈ.આર. રિપોર્ટ ૧, ૧૧) તેની સાથે એમ વર્તવું નહીં કે જાણે તે કાયદેસરની વ્યાખ્યા હોય. નવી પરિસ્થિતિઓમાં તેમાં યોગ્ય મર્યાદા ઉમેરવાની જરૂર પડશે.

(૧૯૭૧) ૧ ડબલ્યુએલઆર ૧૦૬૨ માં મેગેરી, જે., ન્યાયમૂર્તિ એ નિરીક્ષણ કર્યું હતું :

કોઈએ પણ, નિશ્ચિતપણે, રસેલ, એલ.જે.ના અનામત રાખેલા ચુકાદાનું પણ એવું અર્થઘટન કરવું નહીં જોઈએ જાણે તે સંસદનો અધિનિયમ હોય અને હેરિંગ્ટન વિ. બ્રિટિશ રેલવેઝ બોર્ડ (૧૯૭૨) ૨ ડબલ્યુ.એલ.આર. ૫૩૭ માં, લોર્ડ મોરિસે જણાવ્યું હતું :

કોઈ ભાષણ અથવા ચુકાદાના શબ્દોને એમ માનીને લેવા માં હંમેશાં જોખમ રહેલું છે કે જાણે તે વિધાનિક અધિનિયમના શબ્દો હોય, અને એ યાદ રાખવું જરૂરી છે કે ન્યાયિક ઉચ્ચારો કોઈ નિશ્ચિત કેસના તથ્યોની પરિસ્થિતિમાં કરવામાં આવતા હોય છે.

૨૭. આગળ, મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન ઓફ દિલ્હી વિ. ગુર્નામ કૌર (૧૯૮૯) ૧ એસ.સી.સી. ૧૦૧ માં, આ સર્વોચ્ચ અદાલતે અહેવાલના અનુચ્છેદ ૧૧ માં આ મુજબ અવલોકન કર્યું :

૧૧. કાયદાના જે ઉચ્ચારણો રેશિયો કેસિડેનડીનો ભાગ નથી થતા, તેઓને ઓનિટર ડિક્ટા તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે અને તેઓ અધિકૃત ગણાતા નથી. જામના દાસ કેસમાં (રિટ પિટિશન નં. ૯૮૧-૮૨ ઓફ ૧૯૮૪) હુકમ આપનાર માનનીય ન્યાયાધીશ તથા તેમની સાથે સહમત થયેલ માનનીય ન્યાયાધીશ પ્રત્યે પૂર્ણ આદર સાથે, અમે આ સ્વીકારી શકતા નથી કે આ અદાલત તે નિર્ણયનું અનુસરણ કરવા બંધાયેલી છે. તે કોઈ દલીલ વિના, અધિનિયમની સંબંધિત જોગવાઈઓનો કોઈ ઉલ્લેખ કર્યા વિના — જેમાં મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનને પેવમેન્ટ અથવા જાહેર રસ્તા જેવા કોઈપણ જાહેર સ્થળ પરથી અતિક્રમણ દૂર કરવાનો સ્પષ્ટ અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે — અને કોઈ પણ અધિકૃત નિર્દેશના ઉલ્લેખ વિના આપવામાં આવ્યો હતો. તેથી, અમે વડી અદાલતના નિર્ણયને યથાવત્ રાખવાનો પ્રસ્તાવ રાખતા નથી, કારણ કે અમને એવું જણાય છે કે તે સિદ્ધાંતની દૃષ્ટિએ ખોટો છે અને સંબંધિત જોગવાઈઓના શબ્દપ્રમાણે તેને સમર્થન મળી શકતું નથી. કોઈ નિર્ણય ત્યારે પેર ઇન્ક્યુરિયમ માનવો જોઈએ જ્યારે તે કાયદાની ધારાઓ અથવા કાયદા જેટલું બળ ધરાવતા કોઈ નિયમની શરતોની અજાણમાં આપવામાં આવ્યો હોય. હુકમમાંથી જેટલું પ્રગટ થાય છે, તે મુજબ પેવમેન્ટ પર ગેરકાયદેસર કબજો

જમાવનાર વ્યક્તિના સ્થાન પર મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનને દુકાન બાંધવા માટે બાધ્ય કરતી કોઈ દિશા યોગ્ય રીતે આપી શકાય કે નહીં, તે પ્રશ્ન અંગે અદાલત સમક્ષ કોઈ દલીલ રજૂ કરવામાં આવી નહોતી. સાલમન્ડ ઓન જ્યુરિસપ્રુડન્સના સંપાદક પ્રોફેસર પી.જે. ફિટ્ઝજેરાલ્ડ, ૧૨મી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૧૫૩ પર સબ સાયલેન્ટિયોનો સંકલ્પ આ શબ્દોમાં સમજાવે છે :

કોઈ નિર્ણય તે વાક્યપ્રયોગને જોડાયેલો જે તાંત્રિક અર્થ સ્વીકારવામાં આવ્યો છે તે અર્થમાં ત્યારે સબ સાઈલેન્ટિયો ગણાય છે, જ્યારે તે નિર્ણયમાં સંકળાયેલો કાયદાનો વિશિષ્ટ મુદ્દો અદાલતના ધ્યાનમાં આવતો નથી અથવા તેની મનોદશામાં હાજર નથી. અદાલત મુદ્દો અ ના કારણે, જેને તે ધ્યાનમાં લે છે અને તેના વિષે ઉચ્ચાર કરે છે, જાગૃતપણે એક પક્ષના પક્ષમાં નિર્ણય કરી શકે છે. તેમ છતાં, એવું દર્શાવી શકાય છે કે તર્કસંગત રીતે અદાલતે તે વિશિષ્ટ પક્ષના પક્ષમાં નિર્ણય કરવો જોઈએ ન હતો, જો સુધી તેણે મુદ્દો બ તેના પક્ષમાં પણ નક્કી કર્યો ન હોત; પરંતુ મુદ્દો બ અદાલત સમક્ષ દલીલમાં આવ્યો ન હતો અથવા અદાલતે તેની વિચારણા કરી ન હતી. આવી પરિસ્થિતિમાં, ભલે કેસનું નિશ્ચિત પરિણામ આવ્યું હોય, તો પણ તે નિર્ણય મુદ્દો બ અંગે અધિકારરૂપ દાખલો ગણાતો નથી. મુદ્દો બ સબ સાઈલેન્ટિયો પસાર થયો કહેવાય છે.

૨૮. જોકે, તેના તાજેતરના એક નિર્ણયમાં આ અદાલતે ડૉ. વિજય લક્ષ્મી સાધો વિ. જગદીશ (૨૦૦૧) ૨ એસ.સી.સી. ૨૪૭ માં દેખીતી રીતે વિરુદ્ધ સ્વર ઉચ્ચાર્યો હતો, છતાં તેમાં રજૂ કરાયેલા સુરક્ષા ઉપાયો હાલ વિચારાધીન પ્રશ્નના

નિર્ધારણમાં કોઈ મુશ્કેલી ઊભી કરતા નથી. આનંદ, સી.જે. એ, પૂર્વવર્તી ચુકાદાને અસહમતિના આધાર પર પેર ઇન્ક્યુરિયમ તરીકે વર્ણવવાની નિંદા કરતાં નોંધ્યું હતું કે

સમક્ષ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી ખંડપીઠે કાનૂની પ્રશ્ન અંગે અન્ય ખંડપીઠ સાથે પોતાની અસહમતિ નોંધવી યોગ્ય નથી અને પ્રશ્નના નિવારણ માટે મામલાને વિશાળ ખંડપીઠ સમક્ષ સંદર્ભિત કરવું વધુ યોગ્ય રહેશે.

આનંદ, સી.જે. એ છતાં, “મુદ્દાના નિરાકરણ માટે બાબતને વિશાળ ખંડપીઠ સમક્ષ મોકલવી યોગ્ય છે, બે પરસ્પર વિરુદ્ધ ચુકાદાઓને ગૂંચવણ ઊભી કરતાં અમલમાં રહેવા દેવા કરતાં” એમ નોંધે તે માટે અત્યંત સતર્ક અને સાવચેત રહ્યા છે (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે).

૨૯. પ્રાસંગિક તથ્યોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ પરસ્પર વિરોધી ચુકાદો અસ્તિત્વમાં હોવાનો પ્રશ્ન અથવા કોઈ ગૂંચવણ ઊભી થવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી અને થઈ પણ શકતો નથી, કારણ કે લોકહાંડે (સુપ્રા) માં કરાયેલ અવલોકનો ૧૯૦૮ના લિમિટેશન એક્ટ હેઠળના વિશિષ્ટ તથ્યસમૂહ પર આધારિત હતા – કમિશનરની કોઈ અહેવાલ ઉપલબ્ધ નહોતો, તેમજ કોઈ અંતિમ હુકમનામું પણ પસાર કરવામાં આવ્યું નહોતું; તેથી, મામલાની તથ્યસ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતાં અદાલત સમક્ષનો મુદ્દો સંપૂર્ણપણે ભિન્ન હતો.

૩૦. આથી, પ્રાસંગિક તથ્યોની પરિસ્થિતિમાં તે નિર્ણયનો કોઈપણ રીતે અમલ થતો નથી; તેમજ આ અદાલતનો ડબલ્યુ. બી. એસેન્શિયલ કોમોડિટીઝ સપ્લાય કોર્પન. (સુપ્રા) માં આપેલ નિર્ણય પણ કોઈ સહાયકારક થઈ શકે તેમ નથી, કારણ કે તેમાં કાયદાનો કોઈ સિદ્ધાંતાત્મક નિરૂપણ કરવામાં આવેલ નહોતું, પરંતુ માત્ર સંભાવનાનું જ એક અભિવ્યક્તિકરણ હતું; તેથી, વધુમાં વધુ તેને આકસ્મિક રીતે વ્યક્ત કરાયેલ અભિપ્રાય તરીકે જ ગણાવી શકાય. તેથી, પરવર્તી નિર્ણય પણ શ્રી મણીની રજૂઆતને કોઈ મદદરૂપ થતો નથી; ઉલટે, તે આ અદાલતે અગાઉ નોંધેલ અવલોકનોને વધુ વિશ્વસનીયતા આપે છે.

૩૧. સંયોગવશાત્, કલકત્તા વડી અદાલતે હાઈકોર્ટે કિશોરી મોહન પાલ વિ. પ્રોવાશ ચંદ્ર મોંડલ, એ.આઈ.આર. ૧૯૨૪ કલકત્તા ૩૫૧ ના કેસમાં આપેલા તેના અત્યંત જૂના એક નિર્ણયમાં, સીમા અધિનિયમ, ૧૯૦૮ હેઠળના અનુચ્છેદ ૧૮૨નું અર્થઘટન કરતી વખતે, સ્પષ્ટપણે નોંધ્યું હતું કે તે અનુચ્છેદ હેઠળ હુકમનામાની તારીખ એ દિવસ છે, જે દિવસે ચુકાદો ઉચ્ચારવામાં આવે છે, અને તે દિવસથી જ મર્યાદા દોડવા લાગે છે, ભલે વિભાજનના દાવામાં સ્ટેમ્પ અધિનિયમના અનુચ્છેદ ૪૫ હેઠળ યોગ્ય સ્ટેમ્પવાળો કાગળ અદાલતને પૂરો પાડવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કોઈ ઔપચારિક હુકમનામું તૈયાર કરી શકાય તેમ ન હોય. રિચર્ડસન, જે., ન્યાયમૂર્તિ એ તેમની સ્વાભાવિક અભિવ્યક્તિ-કુશળતા સાથે નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું :

"આ અદાલતમાં સામાવાળાઓ તરફથી વિદ્વાન વકીલે તેમના મોકીલોના હિતમાં જે કંઈ કહી શકાય તે સર્વ રજૂ કર્યું છે. તેમણે ખાસ કરીને અમારું ધ્યાન આ હકીકત તરફ દોર્યું છે કે, હુકમનામું રપ.૦૩.૧૯૧૪ તારીખનું હોવા છતાં, તેમાં એવું વ્યક્ત કરવામાં આવ્યું છે કે તે "કમિશનરના ર૭.૦૬.૧૯૧૪ તારીખના અહેવાલની શરતો અનુસાર પસાર કરવામાં આવ્યું છે, અને તે અહેવાલ તથા તેની સાથે દાખલ કરાયેલ નકશો હુકમનામાના ભાગો બને છે." તેમ છતાં રપ.૦૩.૧૯૧૪ હુકમનામાની યોગ્ય તારીખ છે, કારણ કે એ જ દિવસે ચુકાદો ઉચ્ચારવામાં આવ્યો હતો (હુકમ ૨૦, નિયમ ૭, દિવાણી પ્રક્રિયા સંહિતા). વહેંચણી કરવા માટે નિયુક્ત કમિશનરનો અહેવાલ પહેલેથી જ પ્રાપ્ત થઈ ચૂક્યો હતો; તે અહેવાલ ચોક્કસ ફેરફારોના આધિન રહીને ચુકાદા દ્વારા સ્વીકારવામાં આવ્યો હતો, અને તે ફેરફારોના સંદર્ભમાં કમિશનરને કર્મકાંડી સ્વરૂપની કેટલીક દિશાઓ આપવામાં આવી હતી, જેમનું કમિશનરે માત્ર પાલન કરવાનું હતું. હુકમપત્રક દર્શાવે છે કે કમિશનરે ર૭.૦૬.૧૯૧૪ના રોજ અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો. તે અહેવાલ અમારી સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યો નથી. પરંતુ મને તેમાં કોઈ સંશય નથી કે તેમાં માત્ર એટલું જ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે કમિશનરે રપ.૦૩.૧૯૧૪ના ચુકાદા દ્વારા તેને જે કરવાનું નિર્દેશિત કરવામાં આવ્યું હતું તે તેણે કર્યું હતું. તે ચુકાદો દાવામાં અંતિમ ચુકાદો હતો અને તેને આપનાર આધીન ન્યાયાધીશે પણ તે રીતે જ માન્યો હતો. હુકમનામું તે મુજબ છે. ચુકાદામાં

આપેલી દિશાઓ હુકમનામું કેવી રીતે ઘડવું તે દર્શાવવા માટે પૂરતી હતી અને કોઈ વધુ ચુકાદાની જરૂરિયાત નહોતી.

ડિક્રી પર હસ્તાક્ષર કરવામાં થયેલો વિલંબ અદાલતની કોઈ ભૂલને કારણે કે પક્ષકારોના નિયંત્રણની બહારની કોઈ કારણસર નહોતો, પરંતુ માત્ર જરૂરી સ્ટેમ્પવાળો કાગળ પૂરો પાડવામાં પક્ષકારો દ્વારા થયેલા વિલંબને કારણે હતો. ડિક્રીનો અમલ કરાવવાની ઈચ્છા ધરાવતો કોઈપણ પક્ષકાર કોઈપણ સમયે સ્ટેમ્પવાળો કાગળ પૂરો પાડી શક્યો હોત અને તે પૂરો પાડવાના ખર્ચને અમલખર્ચ સાથે સંબંધિત રીતે અદાલત દ્વારા સમાયોજિત થવા માટે છોડી શક્યો હોત.

પરિસ્થિતિઓ એવી કોઈ બાબત પ્રગટ કરતી નથી કે જેના આધારે એવું કહી શકાય કે સમયમર્યાદા, લિમિટેશન એક્ટની કલમ ૧૮૨માં જોગવાઈ મુજબ, હુકમનામાની તારીખથી શરૂ થઈ નહોતી; અને જો સત્તાપ્રમાણની આવશ્યકતા હોય, તો ગોલામ ગફ્ફાર મંડલ વિ. ગોલીજન બીબી (૧૮૯૮) આઈએલઆર ૨૫ કેસ ૧૦૯ અને ભજન બહારી શાહા વિ. ગિરીશ ચંદ્ર શાહા (૧૯૧૩) ૧૭ કેસ ૬૦૮૫એન ૯૫૯નો સંદર્ભ લેવાઈ શકે છે.

હું વધુમાં એટલું ઉમેરું છું કે, જો અદાલત વર્તમાન જેવા પ્રયાસોનો પ્રતિકાર કરીને કોઈ સ્પષ્ટ કાયદાકીય જોગવાઈના નિર્વિવાદ શબ્દોથી પરે જવાનું ટાળે, તો ઘણો સમય અને શ્રમ બચી શકે.

૩૨. જોકે અન્ય કેટલીક જૂની અને અતિ જૂની નિર્ણયોની પણ નોંધ લેવાઈ હતી, પરંતુ આ અદાલતે તાજેતરમાં ઉચ્ચારેલ નિર્ણયને ધ્યાનમાં લેતાં અને જેમ ઉપર અહીં અગાઉ ચર્ચા કરવામાં આવી છે તે મુજબ, અમે તે જ નિર્ણયોનો વિસ્તૃત રીતે વિચાર કરવા ઇચ્છુક નથી; જોકે એટલું નોંધવું જરૂરી છે કે વિવિધ વડી અદાલતો દ્વારા અગાઉ નોંધાયેલ વિરુદ્ધ અભિપ્રાય હવે વધુ સમય સુધી યોગ્ય કાયદો ગણાવી શકાય તેમ નથી.

૩૩. લોકહાઉસના પ્રકરણમાંનો નિર્ણય (ઉપરોક્ત) વિશેષ તથ્યપરિસ્થિતિ પર આધારિત હોવાનું જ કહેવાય અને તેથી કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં તે સ્પષ્ટપણે ભિન્ન ઠરે છે.

૩૪. નોંધનીય છે કે વિધાનમંડળ કોઈ વ્યક્તિગત મનમાની અથવા ચંચળ ઇચ્છાનું અનુચર બની શકતું નથી. કોઈપણ સ્થિતિમાં, ડિકી તૈયાર કરવા માટે સંપૂર્ણ લખાયેલ સ્ટેમ્પ પેપર પૂરું પાડવાનું કાર્ય માત્ર મંત્રીાલયીન કાર્ય ગણાવી શકાય, જે કદી પણ કાયદેસરની આજ્ઞાને સ્થગિત રાખી શકે તેમ નથી. કારણ કે ડિકી સાથે કોઈ શરતો સંલગ્ન નથી અને તે પક્ષકારોના હિસ્સા અંતિમ રીતે જાહેર કરીને પસાર કરવામાં આવી છે, તેથી અદાલતે આ મુદ્દે વધુ કંઈ હાથ ધરવાની જરૂર રહેતી નથી; જે કરવાનું હતું તે કરવામાં આવી ગયું છે. તેથી કસોટી એ હોવી જોઈએ કે શું અદાલતે કોઈ બાબતનો નિર્ણય પછીના કોઈ સમયબિંદુએ કરવા માટે બાકી રાખી છે કે ડિકી કોઈ ઘટનાના બને તેના પર નિર્ભર છે; અર્થાત્ અદાલતે પોતાના જ હુકમ દ્વારા હુકમની અમલક્ષમતા મુલતવી રાખી છે કે કેમ.

અદાલતના વિશિષ્ટ હુકમ દ્વારા એવો મુલતવો ન હોય, તો ડિકી સ્થગિત છે અથવા અમલમાં મૂકવા અયોગ્ય છે એવો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. હકીકતમાં, સી.પી. કોડની કલમ ૨(૨) માં ડિકીની જ વ્યાખ્યા ઉપરોક્ત નિરીક્ષણને બળ આપે છે, કારણ કે આ શબ્દનો અર્થ પક્ષકારોના હકોનો ‘અંતિમ નિષ્કર્ષાત્મક નિર્ધારણ’ એવો અભિપ્રેત છે.

૩૫. આગળના મુદ્દા અંગે શ્રી માણીએ અપીલના સમર્થનમાં ખૂબ જોરદાર રીતે દલીલ કરી કે વહેંચણી બાબતની ડિકી ક્યારે અમલપાત્ર બને છે તે પ્રશ્ન કોઈ પણ સંજોગોમાં સંબંધિત સ્ટેમ્પ અધિનિયમની જોગવાઈઓના સંદર્ભ વિના નક્કી કરી શકાય નહીં, કારણ કે વહેંચણી માટેની ડિકી ભારતીય સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ ની કલમ ૨(૧૫) ના અર્થમાં વહેંચણીનું એક દસ્તાવેજ પણ છે. સુવિધા માટે, કલમ ૨(૧૫) નીચે મુજબ વાંચવામાં આવે છે :

૨. વ્યાખ્યાઓ – આ અધિનિયમમાં, જ્યાં સુધી વિષય અથવા સંદર્ભમાં કંઈ અસંગત ન હોય ત્યાં સુધી –

૧૫. "વિભાજનનું દસ્તાવેજ" નો અર્થ એવો કોઈપણ દસ્તાવેજ થાય છે જેના દ્વારા કોઈપણ સંપત્તિના સહ-માલિકો તેવી સંપત્તિનું અલગ અલગ હિસ્સાઓમાં વિભાજન કરે છે અથવા વિભાજન કરવા સંમત થાય છે, અને તેમાં કોઈપણ આવક સત્તા અથવા કોઈપણ દીવાની અદાલત દ્વારા વિભાજન અમલમાં મૂકવા

માટે પસાર કરાયેલ અંતિમ હુકમ તેમજ વિભાજન કરવાનો નિર્દેશ આપતો મધ્યસ્થ દ્વારા અપાયેલ એવોર્ડનો પણ સમાવેશ થાય છે."

૩૬. પ્રાથમિક દષ્ટિએ, રજૂઆતો અત્યંત આકર્ષક અને નોંધપાત્ર બળ ધરાવતી જણાય છે, પરંતુ અધિનિયમને લિમિટેશન એક્ટ સાથે વાંચતાં તેની વધુ સૂક્ષ્મ તપાસ કરતાં તે તથાપિ અગત્યહીન બની જાય છે. સ્ટેમ્પ અધિનિયમ સંબંધિત બીજા મુદ્દા પર શ્રી મણિની રજૂઆતોનું વિગતવાર વર્ણન કરતાં પહેલાં, આ તબક્કે સ્ટેમ્પ અધિનિયમની કલમ ૩૫ નો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય છે. કલમ ૩૫ માં નોંધાયેલ છે કે "શુલ્કપાત્ર કોઈપણ દસ્તાવેજ, જો તે નિયમિત રીતે સ્ટેમ્પ કરાયેલ ન હોય, તો કાયદા દ્વારા અથવા પક્ષકારોની સંમતિથી પુરાવો સ્વીકારવાની સત્તા ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા કોઈપણ હેતુ માટે પુરાવામાં સ્વીકારવામાં આવશે નહીં, કે આવા કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા કોઈ જાહેર અધિકારી દ્વારા તેના પર કાર્ય કરવામાં આવશે નહીં, તેનું નોંધણીકરણ કરવામાં આવશે નહીં અથવા તેનું પ્રમાણીકરણ કરવામાં આવશે નહીં". તેમ છતાં, પોતાની રજૂઆતને આગળ વધારતાં શ્રી મણિએ દલીલ કરી કે કલમ ૩૫ ના સાદા વાંચનથી એવું સ્પષ્ટ થાય છે કે અસ્ટેમ્પિત અથવા અપર્યાપ્ત સ્ટેમ્પવાળા દસ્તાવેજ અંગે તે ત્રિવિધ પ્રતિબંધ ઊભો કરે છે, નામે:

૧. કે તે પુરાવા તરીકે સ્વીકારવામાં આવશે નહીં.

૨. કે તેના પર અમલ કરવામાં ન આવે;

૩. કે તેનું નોંધણીકરણ અથવા પ્રમાણીકરણ કરવામાં આવશે નહીં.

અને આ જ આધાર પર એવો વાદ કરવામાં આવ્યો છે કે આ રીતે વહેંચણી અંગેનો હુકમનામું, ભલે તે પહેલેથી જ પસાર થયો હોય, તેમ છતાં સ્ટેમ્પ કાગળો પર તૈયાર કરીને લખાય અને પૂર્ણરૂપે ચઢાવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તેની પર અમલ કરી શકાય નહીં અને તે અમલયોગ્ય પણ બનતો નથી. એવો પણ વાદ કરવામાં આવ્યો છે કે વહેંચણીના હુકમનામા સંબંધે મર્યાદાનો સમયગાળો જરૂરી સ્ટેમ્પ કાગળ પર તેને પૂર્ણરૂપે ચઢાવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી શરૂ થઈ શકતો નથી. તેથી એવો વાદ કરવામાં આવ્યો છે કે ભારતીય સ્ટેમ્પ અધિનિયમની કલમ ૩૫ હેઠળ વહેંચણીના હુકમનામાની અમલયોગ્યતા બાબતે ધારાસભ્ય પ્રતિબંધ છે. શ્રી મણીનો વાદ હતો કે અમલમાં લાવવું એટલે માત્ર એવોર્ડ મેળવવાની સંપૂર્ણ પ્રક્રિયા જ નહીં પરંતુ અમલવારી પણ સામેલ થાય છે, કારણ કે અન્યથા અમલવારીનો અર્થ દસ્તાવેજને માન્યતા આપવા માટે જરૂરી તમામ ઔપચારિકતાઓનું યથાવિધિ પાલન એવો થાય છે. જોકે, અમે આ સાથે અમારી સંમતિ નોંધાવી શકતા નથી; બાર વર્ષની નિશ્ચિત અવધિ અંગેનો કાનૂની નિર્ધાર સંપૂર્ણપણે અસંબંધિત એવા કાયદા દ્વારા ક્યારેય નષ્ટ કરી શકાતો નથી. અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ માન્ય કરાયેલ ધારાસભ્ય હુકમને, જો એ જ કાયદો તે માટે જોગવાઈ ન કરતો હોય, તો સ્થગિત રાખી શકાય નહીં. આ બાબત પણ નોંધનીય છે કે અંતિમ હુકમનામું પસાર થતાં જ અધિકારો નિશ્ચિત અને સ્ફટિકિત

થઈ જાય છે, અને ત્યારબાદ જ તેની અમલયોગ્યતા પ્રાપ્ત થઈ શકે છે; તે પહેલાં નહીં.

૩૭. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, શ્રી મણિની રજૂઆતો પ્રત્યક્ષ રીતે ખૂબ આકર્ષક જણાતી હતી, ખાસ કરીને લોકહંડેના મામલામાં (ઉપરોક્ત) આવેલા નિર્ણયને ધ્યાનમાં લેતાં. લોકહંડેના મામલામાં, ઉપર નોંધ્યા મુજબ, આ સર્વોચ્ચ અદાલતને ૧૯૬૩ના અધિનિયમની કલમ ૧૩૬નો સાચો દષ્ટિકોણ નક્કી કરવા આમંત્રિત કરવામાં આવી નહોતી, પરંતુ ૧૯૦૮ના લિમિટેશન એક્ટના, અને ખાસ કરીને કલમ ૧૮૨ના, આધારે તે મામલાની વિશિષ્ટ હકીકતી પરિસ્થિતિમાં પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો હતો. આ સર્વોચ્ચ અદાલત તે મુદ્દે વિશેષ રીતે સ્પષ્ટ હતી અને માત્ર તે જ કારણસર આંધ્ર પ્રદેશ વડી અદાલતના સુશ્રી કોઈપક્ષી મહાલક્ષ્મમ્મા વિ. કોટીપક્ષી ગણેશ્વર રાવ, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૦ આંધ્ર પ્ર. ૫૪ ના ચુકાદાને કાયદાનું યોગ્ય સ્પષ્ટીકરણ ગણાવવામાં આવ્યો હતો. જોકે, કલમ ૧૩૬ને, ઉપર નોંધ્યા મુજબ, વિશેષ મહત્વ અને અત્યંત વ્યાપક અસરક્ષેત્ર છે અને તેથી અમને આ મુદ્દે વધુ વિસ્તૃત ચર્ચા કરવાની આવશ્યકતા નથી.

૩૮. ભારતીય સ્ટેમ્પ અધિનિયમની કલમ ૨(૧૫) ને કલમ ૩૫ સાથે વાંચતાં ધ્યાન દોરતાં, નોંધવું જોઈએ કે ભારતીય સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ (અધિનિયમ ૨ નું ૧૮૯૯) સ્ટેમ્પ સંબંધિત કાયદાને સંકલિત કરવા અને તેમાં સુધારો કરવા માટે કાયદાપુસ્તકમાં સમાવિષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે. તેથી, તેની

લાગુ પડતાપણું અધિનિયમની યોજનાસુધી મર્યાદિત રહે છે. તે સ્વરૂપે ખરેખર એક રાજસ્વ સંબંધિત અધિનિયમ છે, અને તેથી તેની કડક વ્યાખ્યા કરવી જરૂરી છે, ઉદાર વ્યાખ્યા નહીં. નિઃસંદેહ, કલમ ૨(૧૫) માં ભાગબટાવાનો ડિક્કી સમાવિષ્ટ છે અને ૧૮૯૯ના અધિનિયમની કલમ ૩૫ બિન-સ્ટેમ્પિત અથવા અપૂરતા સ્ટેમ્પવાળા દસ્તાવેજને પુરાવામાં સ્વીકારવા અથવા તેના પર કાર્ય કરવાની બાબતમાં પ્રતિબંધ મૂકે છે – પરંતુ શું તેનો અર્થ એવો થાય કે નિર્ધારિત અવધિ ત્યાં સુધી સ્થગિત રહેશે જ્યાં સુધી સ્ટેમ્પ કાગળ પૂરો પાડવામાં ન આવે અને તેના પર ભાગબટાવાનો હુકમનામું તૈયાર કરવામાં ન આવે અને ત્યારબાદ ન્યાયાધીશ દ્વારા હસ્તાક્ષરિત ન થાય – જોકે, તેનો પરિણામ પૂર્ણપણે વિસંગત અને અસમંજસભર્યું નીવડશે; હકીકતમાં જો કોઈ વ્યક્તિ તેમાં નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં અને ભાગબટાવાનો હુકમનામું તૈયાર કરવા માટે દીવાની અદાલત દ્વારા આવશ્યકતા મુજબ સ્ટેમ્પ કાગળ આપવા ઈચ્છતી ન હોય, અથવા કોઈ વ્યક્તિ સ્ટેમ્પ કાગળ આપતી જ ન હોય, તો શું તેનો અર્થ અને અભિપ્રાય એવો થાય કે અમલ માટે કોઈ સમય મર્યાદા લાગુ પડી શકે નહીં અથવા અસીમિત સમય મર્યાદા ઉપલબ્ધ રહે. લિમિટેશન એક્ટને સામેલ કરતી વખતે વિધાનમંડળનો આશય યોગ્ય મહત્વ સાથે માનવામાં આવવો જોઈએ. અદાલતના હુકમ દ્વારા વ્યાખ્યાનો પરિણામ અસંગતતા હોઈ શકે નહીં અને જ્યાં આવી અસંગતતાની સંભાવના પણ હોય, ત્યાં તેને પ્રોત્સાહન આપવા કરતાં તેને પરાવર્તિત કરવું ન્યાયિક સત્તાનો સ્પષ્ટ ઉપયોગ ગણાશે. ભારતીય સ્ટેમ્પ

અધિનિયમનો સમગ્ર આશય અમુક બાકી રહ્યો ઉપલબ્ધ કરાવવાનો અને રાજસ્વ વસૂલ કરવાનો છે, પરંતુ તેનો અર્થ અને અભિપ્રાય એવો નથી કે સંપૂર્ણપણે ભિન્ન ક્ષેત્રમાં કાર્યરત અન્ય અધિનિયમ પર તેની અસર અતિપ્રભાવી બનશે.

૩૯. ચાલો, આપણે આ બાબતને બીજા દૃષ્ટિકોણથી તપાસીએ. લિમિટેશન એક્ટને વર્ષ ૧૯૬૩માં કાયદાપુસ્તકમાં સમાવી લેવામાં આવ્યો છે અને ભારતીય સ્ટેમ્પ અધિનિયમ બ્રિટિશ સંસદ દ્વારા ૧૮૯૯માં અમલમાં લાવવામાં આવ્યો હતો, જોકે ભારત સરકાર દ્વારા ભારતીય કાયદાઓના અનુકૂલન હુકમ, ૧૯૩૭, ભારતીય સ્વાતંત્ર્ય બાદ કેન્દ્રીય અધિનિયમો અને ઓર્ડિનન્સોના અનુકૂલન હુકમ, ૧૯૪૮ અને કાયદાઓના અનુકૂલન હુકમ, ૧૯૫૦ દ્વારા આ રાજસ્વ સંબંધિત અધિનિયમને કાયદાપુસ્તકમાં યથાવત્ રાખવાની પરવાનગી આપવામાં આવી હતી. વિધાનમંડળે ૧૯૬૩ના અધિનિયમને સમાવતા સમયે, એ બાબત અનુમાનપાત્ર છે, અને કાયદાઓના અર્થઘટનનો એક સુવર્ણ સિદ્ધાંત પણ એવો જ છે, કે કલમ ૧૩૬ હેઠળની જોગવાઈઓ સમાવતા પહેલાં તેના ધ્યાનમાં અસ્તિત્વમાં રહેલો ભારતીય સ્ટેમ્પ અધિનિયમ હતો. અનુવર્તી અધિનિયમનો પ્રભાવ નિશ્ચિતપણે એવો રહેશે કે જો કોઈ વિરોધાભાસ હોય તો તે પ્રબળ રહેશે, શરતે કે તે બાબતમાં અન્યથા વિધાનક્ષમતા અસ્તિત્વમાં હોય. વિધાનક્ષમતાના પ્રશ્ન અંગે કોઈ શંકાને સ્થાન રહી શકતું નથી, તેમજ જુદા જુદા અને નિર્ધારિત ક્ષેત્રોમાં કાર્યરત આ બંને અધિનિયમો વચ્ચે સંબંધ સ્થાપિત કરવામાં પણ કોઈ

મુશ્કેલી નથી. હુકમનામાની અમલક્ષમતા કલમ ૩૫નો વિષય બની શકતી નથી, તેમજ એવું પણ કહી શકાય નહીં કે મર્યાદા સ્થગિત છે. કલમનું શીર્ષક, એટલે કે, "યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ ન લગાડાયેલ દસ્તાવેજ પુરાવામાં ગ્રાહ્ય નહીં વગેરે." (ભાર આપેલ) પોતે જ તેની લાગુપાત્રતાનું ક્ષેત્ર દર્શાવે છે; તેનું સમય મર્યાદા ક્યારે શરૂ થાય તેની સાથે કોઈ સંબંધ નથી. ઉપર નોંધ્યા મુજબ 'અમલમાં મૂકવાની ક્ષમતા' અને 'અમલક્ષમતા' કાનૂની પરિભાષામાં બે ભિન્ન સંકલ્પનાઓ છે અને તેમની બે નિર્દિષ્ટ અભિધાઓ છે. શ્રી મણિએ દલીલ કરી તેમ તેમને સમાનાર્થી કહી શકાય નહીં, તેમજ તેમને એક જ અર્થ આપવો શક્ય નથી. વિશેષ નોંધપાત્ર રીતે, અંતિમ વહેંચણી હુકમનામું જ્યારે પણ તૈયાર કરવામાં આવે, ત્યારે તે અદાલતે જે દિવસે તે ઉચ્ચાર્યું હોય તે જ તારીખ ધારણ કરે છે, અને તે સ્ટેમ્પ કાગળ પર લખાઈને ન્યાયાધીશ દ્વારા હસ્તાક્ષરિત થાય તે તારીખ નહીં; અને આ સરળ ઉદાહરણ જ હુકમનામાની અમલક્ષમતા સંબંધે સ્ટેમ્પ અધિનિયમની લાગુપાત્રતા અંગે શ્રી મણિની મુખ્ય દલીલનું મૂળભૂત બળ દૂર કરી દે છે. હુકમનામું પુરાવામાં સ્વીકારવામાં ન આવે અથવા તેના પર કાર્યવાહી ન કરી શકાય, તો પણ મર્યાદાની અવધિ વિવાદી પક્ષકારની ઈચ્છા અને કૃપા પર સ્થગિત રહે છે એવું કહી શકાય નહીં. લિમિટેશન એક્ટમાં નિર્ધારિત કાયદાકીય જોગવાઈઓના કારણે મર્યાદાનો સમયગાળો શરૂ થાય છે. કોઈ વ્યક્તિના કહેવા માત્રે સમયનો પ્રવાહ બંધ થતો નથી, જો સુધી કે, નિશ્ચિતપણે, તે માટે કાયદાકીય મંજૂરી શરતી રૂપે ઉપલબ્ધ ન હોય, જેમ કે ઉપર વધુ વિગતે

નોંધવામાં આવ્યું છે : ભોલાનાથ કર્મકાર વિ. મદનમોહન કર્મકાર, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૮ કલકત્તા ૧ના કેસમાં કલકત્તા વડી અદાલતના વિશેષ ખંડપીઠનો નિર્ણય, અમારા મત મુજબ, ઉપર દર્શાવેલ કારણોસર કાયદાનો સંપૂર્ણ ભ્રમપૂર્વક પાઠ કરીને અને ગેરલાગુ કરીને આપેલો છે અને તેથી તેને યોગ્ય રીતે નક્કી થયેલો નિર્ણય કહી શકાય નહીં અને પરિણામે તે નિરસ્ત કરવામાં આવે છે. નિઃસંદેહ, કલકત્તા વડી અદાલતનો ચુકાદો અત્યંત વિદ્વતાપૂર્ણ હતો, પરંતુ વિધાનમંડળની મનશાની મૂળવણી તેની વાસ્તવિક મનશાને અનુરૂપ રીતે કરવામાં આવી નથી; પરંતુ તેમાંથી ઝડપભેર વિમુખતા દાખવવામાં આવી, જેના કારણે વિશેષ ખંડપીઠે એ નોંધવામાં સ્પષ્ટ ભૂલ કરી કે વહેંચણીના હુકમનામાના અમલ માટેની સમય મર્યાદા ત્યાં સુધી શરૂ નહીં થાય જ્યાં સુધી હુકમનામું આવશ્યક સ્ટેમ્પ કાગળ પર લખાયેલ ન હોય.

૪૦. ઉપરોક્તના અનુસંધાને, શ્રી મણિની આ દલીલને અમે સ્વીકારાત્મક સમર્થન નોંધવામાં અસમર્થ છીએ કે ભારતીય સ્ટેમ્પ અધિનિયમ, ૧૮૯૯ ની કલમ ૩૫ને કલમ ૨(૧૫) સાથે વાંચવામાં આવે તો તે ૧૯૬૩ ના લિમિટેશન એક્ટ પર પ્રાધાન્ય મેળવી લે અને તે રીતે કલમ ૧૩૬ના સમાવીકરણ વિષયક વિધાનસભાની મનશાને સંપૂર્ણપણે અવગણે.

૪૧. તેથી, અપીલ નિષ્ફળ જાય છે અને નામંજૂર કરવામાં આવે છે. ખર્ચ બાબતે કોઈ હુકમ નહીં.

The translation of this judgment has been provided by M/s

Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.